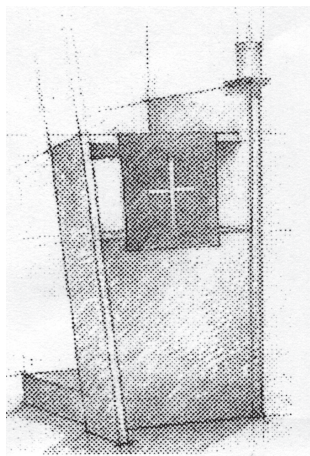

Hét Hárs

A csillaghegy-békásmegyeri evangélikus gyülekezet lapja
VII. évfolyam 3. szám 2008. reformáció

Minden rendben?

Évtizedek óta vizsgálom a magát reformált hitűnek gondoló, magas mellényes papok dölyfét. Mit nekik Hekuba? Meg van írva: egyedül hit által, kegyelemből, Jézus Krisztusért igazul meg az ember. Ingyen, végérvényesen, csak azért is, legyenek bármennyien is a katolikusok, tegyenek bármit az ateisták,

szocialisták és liberálisok, őkegyelme ismeri s recitálja is boldogan az apostolt: „Az igaz ember pedig hitből él”. Szegény Habakuk, ha tudná, mi mindenre szolgált már szállóigévé lett szava!

Október van újra, jólesik a szemnek és léleknek látni az őszirózsát. Valóban, minden rendben?

*

Tizenöt évvel ezelőtt a csillaghegyi evangélikusok elhitték vezetőiknek, hogy nekik is lehet templomuk, orgonájuk, létük és hitük értékeit megjelenítő alkalmak és intézményeik. Itt, a város peremén, Közép-Európa legnagyobb lakótelepének árnyékában. A régiek közül a legtöbben nem érték meg hitük beteljesedését. Sokan még a templom fölszentelését sem, s talán két-három tucatra tehető azok száma, akik másfél évtizeden keresztül hittek és küzdöttek, és ma büszkén és örömmel tekintenek a hektárnyi erős várra, a Dunakanyar legjelentősebb egyházi létesítményére, a Magyarországi Evangélikus Egyház ötszáz éves történetének talán egyetlen olyan építményére, amelyben mindent ugyanaz a néhány mérnök tervezett, szigorúan őrködve a műprepuritán stílár egységén. Testvéreinket, akik meghaltak, elsirattuk és méltóképpen eltemettük. Akik más kerületbe, városba, országba költöztek, számon tartjuk és hazavárjuk. A már ide születet-

tekre pedig féltő gonddal vigyázunk. Ami nekünk hitünk próbája, küszködéseinket meghaladó öröm, az nekik Isten adta létük természetes tere. Látom, ahogy hétről hétre önfeledten nyüzsög a gyülekezet apraja-nagyja. És nem értem. Ebbe a boldogságba mi, e közösség őrizői majd belerokkantunk. Sőt akadt is néhány kiváló társunk, akik nem bírták az éveken át tartó gyűródést. Elmaradtak, s a maguk módján reprivatizálták Isten országát. Legendák, néha jó, többnyire súsárló ráfogások televényében kényszerülünk minden héten megfogalmazni: mit hiszünk, kiben hiszünk, s mit jelent hitünk a másoknak itt, ebben a közösségben s a vörös és erős templomfalon kívül.

A nyáron több világi, szakmai és egyházi orgánumban meghirdettük a szeretetház igazgatói állását. Szóhoz sem jutottam, mikor felügyelőm jelentette: határidőre összesen kilencen jelentkeztek, s köztük egyetlenegy sincs, aki evangélikus hitvallású lenne. Pár perc alatt kijózanodtam. Ördögbe a nosztalgiával, öntömjelező, címert és zászlót lengető, a hitelesség illúziójával beérő szegény gazdagsággal. Van minden ebben az egyházban, mi szem-szájnak ingere, csak hadra fogható férfiak nincsenek. Felnőttek, akik komolyan veszik, hogy a rájuk bízottakról gondoskodni kell. Önigazolóktól hemzseg ez az ország. Püspökök és papok pironkodás nélkül magyarázzák az általuk még most is megvetett jámbor népnek, hogy több száz oldalnyi besúgásaik teológiai életművük részét képezik, s ki-ki láthatja, eleven példák arra, „mily nagy az Úr kegyelmessége” – ahogy a nóta mondja.

Hol vannak az öntudatos, szigorú etikájú lutheránusok? Évtizedeken át hallottam a büszke szólást, értelmiségi egyház ez, nemzetalkotó, bár kétségtelenül nemzetiségi eredetű. A magyar közelmúlt asszimilált mindenkit, nemcsak a szlovákokot és a németet – ki nyakas volt közülük, már a negyvenes évek végén vehette a sátorfáját –, de görögöt, bolgárt, lengyelt, románt is. Igazából mindenki magyar itt, talán a migránsokat és a kínaiakat leszámítva. De ezen más ajkú felebarátaink között nem a Confessio Augustana hódít. A történelem már régen eldöntötte, hogy magyar földön

a reformáció genfi változata lesz a domináns. De 1990 után csak lassan lett nyilvánvalóvá, hogy a valójában dipolaritásra törekvő világi hatalom a közel kétszáz bejegyzett, jogi értelemben teljesen egyenlő felekezet közül – törvénytelenül és nyeg-lén – csupán kettőt tekint tárgyaló partnerének, ha egyáltalán.

Egy pillanatra sincs kétségem sem katolikus, sem református atyámfiak üdvössége felől. Abban is biztos vagyok, ott-honunk igazgatójának azt kell választanunk, aki alkalmas szak-mailag és emberileg, és gazdag vezetői karizmákban. De nincs rendben, hogy tizen-nyolc évvel a rendszer-váltás után a főváros-ban egyetlen evangélikus sem találtatik e posztra. Feltételezem, ebben szerepet ját-szik az a folyamatos és leplezetlen egyház-politikai irányelv is, amely közel húsz éve a két nagy felekezet vazallusává tette egy-házunkat. Nyomat sem látni a teremtő, szabad szellemnek, a szuverén és bátor életnek. A számukban nyilván nem jelentős, bár rendszeresen har-sogó fundamentalisták inkonfesszionális gyü-lekezet, legyenek akár muszlimok, zsidók, ka-tolikusok, reformátu-sok, neoprotesztánsok vagy éppen evangéli-kusok, egyként gyű-lölködő, boldogtalan és erőszakos népség. Ha azonban nincs ha-

tározott teológiai és kulturális szándék, mely ezen populációt mederben tartja, az a látszat keletkezik, mintha ők lennének az egyház. Szegény Luther maga sem tudta, érzékeny, művelt teológus lénye kitől viszolyg jobban: kora pápistáitól vagy a ra-jongóktól.

Aki ma Magyarországon evangélikus-lutheri módon akar reflektálni hitére, ne vélje, hogy elegendő önmagában hitelesnek lennie. Közössége nélkül kutyafülét nem ér a *sola fide*. Sőt ma már tisztán

tudható: a legnagyobb szervezett civil társadalmi képződmény az egyházak világa. Nem véletlen, hogy minden politikai párt szükségesnek látja, hogy ideológiájának megfelelően állást foglaljon az egy-házak szerepéről. Mint az édenkert közepén álló fa törzsén tekerő ősgonosz, úgy riszálják magukat a moralitásukban és kultúrájukban az egyházakkal egy napon nem említhető pártok reprezentánsai. Nem a hit és nem is a pompa, mi őket ellenállhatat-

lanul vonzza, hanem a hitelesség illúziója. Esetünkben a meg-igazulás délibábja. Mit nem adnának, ha olyan hitet támaszt-hatnának, melynek nyomán megújulás és bűnbocsánat és jó cselekedetek követ-keznének... A kora középkortól az an-gol forradalomig így akarták ezt Európa keresztény uralkodói, de II. József, Nagy Frigyes vagy Nagy Katalin már tudták, az ő századukkal e rettentő hosszú kor-szak lezárul. Így is lett. Kétszáz évre. A felvilágosodásnak, a gazdaság és a társa-dalom fejlesztésébe vetett hitnek nem Auschwitz vetett vé-get. A múlt század diktatúrai Prométhe-usz fáklyáját oltották ki. A modern ipari társadalom munkása, szándékától függetle-nül, tömegember, s im-már az értelmiségi is proletárrá vált, avagy a munkásosztály stili-zálódott polgárszerű-

vé, erejét vesztett fogyasztóvá, hogy a mindenkori kizsákmányolók zsigeri szorongása enyhüljön.

Jaj nekünk, ha egy pillanatra is elfeledkezünk arról, hogy csak a másikkal együtt lehet üdvössé-günk. A közösség a megigazulás tere, feltétele és célja is. Nincs messze Isten országától az, bárho-gyan gondolkodják is életről és halálról, aki a reá bízottak javáért szorgalmatoskodik.

Bizony, a reformáció nem az individuális ke-resztény ünnepe. Hanem a maga szorongásától,

Tudom, URam, hogy az ember nem ura élete útjának,
és a rajta járó nem maga irányítja lépteit! (Jer 10,23)

*

Mert néztek csak a ti elhivatásokat, testvéreim;
nem sokan vannak köztetek, akik emberi megítélés
szerint bölcssek, hatalmasok vagy előkelők. Sőt azokat
választotta ki az Isten, akik a világ szemében bolondok,
hogy megszegyenítse a bölcseseket, és azokat választot-ta ki az Isten, akik a világ szemében erőtlének, hogy
megszegyenítse az erőseket: és azokat választotta ki az
Isten, akik a világ szemében nem előkelők, sőt lenézet-tek;
és a semmiket, hogy semmikké tegye a valamiket;
hogy egyetlen ember se dicsekedjék az Isten színe előtt.
Az ő munkája az, hogy ti a Krisztus Jézusban vagytok.
Őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszen-
telődéssé és megváltássá, hogy amint meg van írva: „Aki
dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.” (1Kor 1,26–31)

*

Darum können wir nicht viel Verdienst unserer Werke
rühmen, wo sie ohne Gnade und Barmherzigkeit angese-
hen werden, sondern, wie geschrieben steht (1 Kor
1, 31): „Wer sich rühmt, der rühme sich des Herrn”,
das heißt, dass er einen gnädigen Gott hat. So ist alles
gut. Weiter sagen wir auch, dass, wo gute Werke nicht
folgen, da ist der Glaube falsch und nicht recht. – Ezért
nem dicsekedhetünk cselekedeteink nagy érdemével,
mert akkor nem a kegyelem és irgalmasság felől nézzük
azokat. Hiszen meg van írva: „Aki dicsekszik, az Úrban
dicsekedjék” (1Kor 1,31). Vagyis kegyelmes az Isten, és
ezért van rendben minden. Azt is mondjuk ezen kívül,
hogy hamis és nem igazi a hit, ha nem fakadnak belőle
jócselekedetek. (Schmalkadeni cikkek – Hogyan igazul
meg az ember Isten előtt és a cselekedetek)

önzésétől, nárcizmusától felszabadult és a másik inségén önként és szabadon segíteni akaró, magát a többiekkel együtt örömmel Isten háza népének valló, e világban idegenségét és vándorságát emelt fővel vállaló nagykorú emberé. Aki – bár jól tudja, hogy kenyerét eleitől fogva arca verejtékével keresi, és tünékeny életében oly kevés a kétely nélküli öröm s az önfelelt gyönyörködés – bátran emlékezetébe idézi a hajdan volt prófétát: „*Tudom, URam, hogy az ember nem ura élete útjának, és a rajta járó nem maga irányítja lépteit!*” (Jer 10,23). És a Jeremiást fél évezreddel később sem feledő Pál apostolt, aki határtalanul és hitelesen interpretálja őt a korinthusi gyülevészt keresztényeknek: „*egyetlen ember se dicsekedjék az Isten színe előtt. Az ő munkája az, hogy ti a Krisztus Jézusban vagytok. Őt tette nekünk Isten bölcsességgé, igazsággá, megszentelődéssé és megváltássá, hogy amint meg van írva: »Aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék.«*” (1Kor 1,29–31). És végül Luthert is, az Írás tanúját és tanítóját, aki az 1537-ben megfogalmazott és hitvallássá lett Schmalkaldeni cikkek végén szokatlanul derűsen és tömören így zárja le a megigazulásról szóló szakaszt: „*»Wer sich rühmt, der rühme sich des Herrn«, das heißt, dass er einen gnädigen Gott hat. So ist alles gut. Weiter sagen wir auch, dass, wo gute Werke nicht folgen, da ist der Glaube falsch und nicht recht.*” – „*Hiszen meg van írva: »Aki dicsekszik, az Úrral dicsekedjék« (1Kor 1,31). Vagyis kegyelmes az Isten, és ezért van rendben minden.*”

Erős a vágy bennem, hogy e fordítás kiváló lektorát, egykori tanáromat, Pröhle Károlyt megkérdezzem: valóban, így, minden rendben?

Donáth László

MARTIN LUTHER

Erős vár a mi Istenünk

Fordította: József Attila

Erős vár a mi Istenünk,
Kemény vasunk és vértünk.
Inségben együtt van velünk,
Mevált és harcol értünk.
Kél az ősi rossz,
Bajvető gonosz,
Csel vad fegyvere,
Erőszak övele,
A földön ő az első.

Önnön erőnk csak délibáb
És bizony esnénk esten.
De harcba küldte Egy Fiát
Értünk maga az Isten.
Kérded-é, ki az?
Jézus, az igaz.
Sok had, Egy a fő,
Nincs Isten más csak Ő,
Krisztus a Győzedelmes.

S ha földön ördög nyüzsgene
És elnyelni akarna,
Meg nem riadnánk – ellene
Győz hitünk diadalma.
A világi úr
Tombolhat vadul,
Semmit sem tehet,
Ő megítéltetett.
Megrendül egy szavunkra.

Él, áll az ige igazul,
Akárki vesse-hányja.
Táborainkra száll az Úr
Szent Lelke, adományja.
Jóhír, nő, család,
Jószág, test, világ
Veszhet, vihetik
Veszendő kincseik’, –
Miénk marad az ország.

A remete

Élt egyszer a napsütötte Thébában egy Floriano nevű remete, aki soha be nem telt a szentséggel; nem, nem volt neki sosem elég.

Aszkézis, koplalás, igénytelenség, lemondás, testének különféle gyötrése dolgában az élre küzdötte fel magát a remeték társadalmában. Csont és bőr volt már. Mindazonáltal attól félt egyre, azon rágódott, hogy nem sugárzik reá Isten kegyelme. Főleg az aggasztotta, hogy noha elmúlt már ötvenesz-tendő is, egyetlen valamirevaló csodát sem sikerült még összehoznia. Míg kollégái, mint például Ermogenész, Calibrio, Euneusz, Terszagorasz, Columetta és Phedosz legalább fél tucatot „teljesítettek” fejeként.

Történt pedig, hogy egy szép napon jelentették: egy igen-igen bölcs, tapasztalt gyóntató barát érkezik Rómából: körúton van, sorra látogatja a kereszténység fontosabb szerzetesközpontjait, az Úr magvait elhintendő.

Kétüléses nyitott sportkocsi volánja mögött látták feltűnni, szája sarkában cigaretta; Gitane-t szívott, egyiket a másik után. Ez kissé meglepte a kietlen barlangok kegyes lakóit. De megbízólevelei minden zavart, kétséget eloszlattak.

Basilio barát letáborozott a legmagasabb szirt lábánál, s megkezdte a fogadást piros-fehér csíkos sátrában. Elsőnek Floriano járult hozzá.

Igazán rokonszenves volt a barát, közvetlen, joviális. Semmiképp sem engedte letérdepelni Florianót, erőnek erejével az egyik összehajtható szaharai székébe ültette, majd felszólította, öntse ki a lelkét. A remete elpanaszolta, mi emésztí egyre: hogy hiába a sok-sok vezeklés, penitencia... Amaz csak hallgatta (ült persze ő is), mosolyogva csóválva olykor a fejét.

Amikor Floriano végére ért panaszolkodásának, a barát megkérdezte:

– Mi vagy, egy helyben lakó remete vagy vándor?

– Vándor – válaszolta Floriano némi büszkeséggel a hangjában.

Nagy különbség volt ugyanis a thébai remeték e két fajtája között: az egy helyben lakók kiválasztottak maguknak egy barlangot, s nem mozdultak onnan; azok viszont, akik nem rendelkeztek állandó lakással, sosem töltöttek két egymás utáni éjszakát ugyanazon a helyen, ide-oda költöztek egyik sziklaodúból a másikba, mindig „szűzbe”, vagyis olyanba, melyet nem használt még senki, s így a legelembb kényelmi berendezést is nélkülözte – ellenben

gyakran tanyáztak benne apróvadak, denevérek, kígyók. E második csoport élete nyilvánvalóan sokkal sanyarúbb volt, s veszedelmesebb is.

– És mivel táplálkozol?

– Kizárólag szöcskét eszem meg sáskát. – Friss vagy szárított állapotban?

– Szárítottan.

– Mézet?... Egy cseppet sem? – Nem ismerem az ízét.

– Hát az önsanyargatás? Korbácsolod-e magad? Floriano föllebbentette a koszos darócot, mely csuhájául szolgált, s megmutatta csupas, girhes hátát: csupa bíborvörös csík volt az egész bőrfelület.

– Rendben van – nyugtázta a barát a látottakat s hallottakat; közben egy pillanatra sem tűnt el ajkáról az a már-már gunyoros mosoly. Majd megköszörülte a torkát, s beszélni kezdett:

– Tiszteletre méltó remete, a te eseted fölöttébb egyszerű. Ha nem érzed magadban Isten jelenlétét, amint szeretnéd, annak egyetlen oka van: túlságosan gőgös vagy, Floriano.

– Gőgös? Én?! – döbrent meg amaz. – Én volnék gőgös, aki mezítláb járok, durva darócban?... Aki undorító férgekkel táplálkozom?... Aki sakálok, baglyok, kígyók ürülékén hajtom le éjszakára a fejemet?

– Pontosan ezért, kedves Floriano: mentől jobban kínozod, sanyargatod a testedet, annál erényesebbnek érzed magad, s annál érdemesebbnek is arra, hogy edénye légy Isten kegyelmének. Annak árán, hogy nyöszörög, nyavalyog minden belső ré-

szed, hogy tagjaid senyvednek, lelked diadalmasan a magasba röppen. Nos, ezt nevezik gógnak!

– Uramisten! – kiáltott fel együgyű rémületében a remete. – De hát mi a fenét csinálhatnék még?

– Könnyű megalázni az anyagot, porhüvelyünket! – szavalta Basilio barát (ő maga valójában majd kicsattant az egészségtől). A lelket megalázni, a lelket meggyötörni, hogy szenvedjen: az a nehezebb, sokkal, sokkal nehezebb, s dicséretesebb is... avval már elnyerhetjük Isten kegyelmét.

– Igaz! Így igaz! – kiáltotta Floriano boldog felismeréssel; úgy érezte, új, soha nem sejtett távlatok nyílnak meg előtte. – A lelket kell büntetni, annak kell senyvednie! _

– Látom, követed gondolatmenetemet – bólintott a Rómából jött nagy gyóntató atya. – Nos, mondd hát akkor szépen: mi a legfájdalmasabb a mi lelünknek, mi alázza meg leginkább?

– Efelől nem lehet kétség, atyám: nincs nagyobb kín, mint halálos bűnben leledzeni.

– Te mondád, Floriano fiam. Csak a bűn adhatja meg neked az üdvösséghez szükséges alázatot; s minél gyalázatosabb bűnöket követsz el, annál keserűbb lesz lelked bánata.

– De hiszen ez szörnyű! – mondta a remete elborzadva.

– Úgy bizony, kedveském – bólogatott a barát –, tövises út vezet a szentséghez. Te talán azt hitted, hogy egy kis önkorbácsolás is megteszi? Másféle, sokkal, sokkal utálatosabb szenvedés jutalma a Paradicsom.

– Mit kell tennem hát?

– Egyszerű. Engedj a gonosz kísértéseinek. Például: sosem éreztél még irigységet?

– De igen, atyám, sajnos. Olyankor, amikor hírül veszem, hogy valamelyik kollégámnak már megint sikerült csodát művelnie, akárha kígyó marna belém, a szívem közepibe. De mindeddig, hál' istennek, úrrá tudtam lenni rajta.

– Helytelen, nagyon helytelen, Floriano. Mától fogva viszont át kell adnod magad e komisz érzésnek, nyakig kell merülnöd a posványba. Azután: ha szép nő jön hozzád gyónni. . . előfordult már, hogy megkívántad?

– Rettenetesen, atyám, rettenetesen. De, Istennek hála, mindeddig sikerült uralkodnom magamon.

– Rosszul tetted, tiszteletre méltó remete, rosszul tetted. Az Ég pontosan azért küldte rád a kísértéseket, hogy hagyjad, hadd sodorjanak magukkal; hogy minél jobban bemocskoljon a bűn! S hogy azután keserű könnyekkel öntözd elvetemültségedet.

Szegény Floriano teljesen feldúlva támolygott ki Basilio fráter sátrából. Elhibázott hát eddig mindent. Naiv vidéki ő, valamennyi thébai barátjával egyetemben: semmit se tudtak az igazi misztériumról, a titkok titkáról. Minél jobban belegondol, annál világosabb: igaza van a nagy gyóntatónak.

Még hogy sáskát majszolni? Legyőzni a bűn undorát, annak kerekedni fölébe: íme, ez a legmagasabb rendű szeretet, amit a Mindenhatónak följánlhatunk. S ugyanavval a módszeres ügybuzgalommal, mellyel addig a testét sanyargatta, nekilátott lelke gyöttrésének: bűnözvén, bünt bűnre halmozván. S hogy egyre kízóbbak legyenek lelkefurdalásai, hogy fájdalmát egyre elviselhetetlenebbé tegye, a lehető legaljasabb, leghitványabb tettek elkövetéséhez folyamodott. Megrágalmazta remetetésait, kicsente a pénzt a templomok alamizsnaládáiból, éjszakánként sivatagi szajhákkal bujálkodott; végül már arra vetemedett, hogy aljas névtelen leveleket írogatott nap nap után, rútul visszaélve a gyónók bizalmas vallomásaival: beárulta a férjeknek feleségük házasságtörését, a feleségeknek férjük hűtlenkedéseit, az uraságoknak becstelen szolgálkat, a szülőknél leányuk paráználkodását. E névtelen levelekkel való üzelmeket tekintette – nagyon helyesen – a legmocskosabbaknak gaztettei között. S ennek megfelelően fájt is a lelke, ez a jó lélek, végtelenül fájt.

Közben imigyen gondolkodott együgyűségében: mily balga a világ, milyen igaztalan; megvetik s megbüntetik a tolvajokat, csalókat, az uzsorásokat, fosztogatókat és gyilkosokat, pedig ezek mind jóra való, tisztességes emberek is lehetnek, akiknek a kísértés meghaladta az erejüket, s ezért boldogtalanok. Száni kellene őket, nem üldözni, nem börtön, de vigasz járna nekik, együttérzés, sőt dicsőség.

Szent híre sokáig megóvta Floriano remetét galád üzelveinek következményeitől: reá senki nem

gyanakodott. Míg végül egy fiatal menyecske, akit őmiatta ért tetten szeretőjével s nyilvánosan megszegyénítve el is űzött a férje, föltette magában: kinyomozza, ki a besúgó. Afelől bizonyos volt, hogy mindig ügyesen leplezte házasságtörését, s afelől sem volt kétsége, hogy a világon egyvalaki tudhatott csak a találkairól: a remete, akihez gyónni járt. Sikerült elcsennie férjétől a névtelen levelet; sikerült megszereznie egy papírlapot, melyre Floriano évekkal azelőtt valami szent himnuszt írt. A két iromány összehasonlítása igazolta gyanúját. Megtette följelentését a bíróságon.

Mivel az országnak fölöttébb civilizált törvényei voltak, halálbüntetéssel – fővesztéssel – sújtották a névtelen levelek íróit. A bizonyítékokhoz nem fért semmi kétség ebben az esetben. Egy szakasz csendőr ügetett ki a remetéért, dutyiba rakták annak rendje s módja szerint.

A tárgyaláson – hogy büntesse saját aljasságát, s a legsúlyosabb megaláztatást „nyerje el” bűneiért – Floriano nemcsak a felrótt névtelen levelet vállalta, hanem önként beismerte többi gáztettét is, valamennyit. Amikor a bíróság kihirdette a halálos ítéletet, szíve, ez az elkövetett gonoszságok miatt meggyötört szív, olyan volt, mint egy kibelezett fehér galamb a nyáron; s oly nagy volt kétségbeesése, olyan iszonyatos, hogy először merete remélni életében: ezúttal igazán kiérdemelte a mennyországot.

Csak amikor ott állt már a vesztőhelyen, lemeztenítve s véresre vesszőzve, a csőcselék fékevesztett szidalmi célpontjaként, s révetegen körülnézett, s megpillantotta Basilio atyát közvetlenül a verpad lábánál, amint nézi őt, gúnyosan mosolyogva, igen, csak ekkor döbbsent rá végre, mily rettenetesen becsapták, tőrbe csalták: nem más a nagy gyóntató, mint maga a Gonosz, pokolra is viszi most az ő szerencsétlen, megbecstelenített lelkét.

Oly iszonyatos volt e gondolat, hogy a szegény remete nem bírt uralkodni magán: keserű, vad zokogásban tört ki. Az emberek persze azt hitték, hogy csak gyáva, fél a haláltól.

Ám a közelgő este árnyai lassan ráborultak már a térre. S ahogy e violaszín alkonyatban megvillant a hóhér bárdja, világosan láthatta mindenki: az előre odakészített kosárba hulló fejet dicsfény övezte.

Ekkor amaz illető, aki Basilio atyának adta ki magát, utat törve a tömeg között, eliszkolt. Megesett hát, ami még soha, amióta világ a világ: „sikerült” az ördög legképtelenebb, legszegyenteljesebb vállalkozása: mocskos bűnök segítségével a Menynek Országába juttatott valakit. – A fene egye meg! – dühöngött magában –, csakugyan igaz: kifürkészhetetlenek az Úrnak útjai.

Telegdi Polgár István fordítása

A novella közlésének engedélyezéséért köszönetet mondunk a *Katai & Bolza Literary Agents*nek.

Dialógus a megigazulásról

Koczor Tamás és Véghelyi Antal szokatlan formát választottak írásuknak: Dino Buzzati novellájának inspirációjára született e-mail váltásukat osztják meg a Hét Hárs olvasóival.

Kedves Anti!

Kétségtelen, ebben a karikatúrában felvetődik néhány kérdés az evangélikus gondolkodással kapcsolatban, még ha mellé tesszük is Buzatti fanyar humorát és a zárt katolikus hátteret.

Az első nagy kérdés az, hogy a cselekvés nem elmélet-e csupán. Floriano és a Sátán párbeszéde azt sejteti, hogy mindez csak játék. Úgy tűnik, ha a történetet a megigazulás összefüggésében vizsgáljuk, gyakorlatilag nincs jelentősége, hogy mit tesz az ember. Az a fontos, hogy mit gondol. Igen ám, de ez a „gondolás” oly mértékben individualissá teszi az ember életét, hogy az akár kártékony is lehet a világ vagy a közösség számára. A megigazulás tehát individualizmus?

Tamás

* * *

Kedves Tamás!

Ez csak kitalált történet, megkonstruált tanmese. Ha polemizálni akarnék, azt mondanám: a reformátori megigazulástan lejárataására mesét kell költeni...

Ezzel szemben én egy igaz történetet mondok el. Wittenbergben 1527-ben kitört a pestisjárvány. Aki tudott, menekült. Menekültek az előkelőségek, és menekültek az egyházi emberek. Köztük a betegápolással foglalkozó szerzetesek, apácák is. A kolostorok mind kiürültek. Ketten maradtak: Luther – ellenfelei szerint az „eretnek”, a „bukott szerzetes” – és egyik legközvetlenebb munkatársa, Bugenhagen. Pontosabban hárman: mert Luther felesége, a szintén „bukott apáca”, Bóra Katalin is maradt. Bugenhagen folytatta előadásait az egyetemen. Luther és Kata asszony pedig ápolták a pestises betegeket. Luther gyóntatta és úrvacsorával erősítette a haldoklókat. A választófejedelem, aki féltette Luther életét, külön futárral küldte a parancsot: a reformátor azonnal hagyja el a várost. Luther a következő választ küldte: „Menjen csak vissza, mondja meg az én kegyelmes uramnak, a béres az elfut, mert nincs gondja a juhokra, de a pásztor nem hagyhatja el nyáját.” Egy barátjának írt levélben így vallott ezekről a napokról: „Az Úr kegyelmesen megsegített, az ördög csak disznóinkba fészkelhetett be, el is pusztított közülük ötöt. Boldog vagyok, hogy ilyen hűséges társat adott Kátámban. Kezdetől fogva szeretem őt, most azonban le kell előtte vennem barettomat.”

Ennyi a történet. Azt hiszem, maradéktalanul benne van a válasz minden kérdésre, amit Buzzati novellája fölvet. Hiszen Urunk tanítása szerint gyümölcseről lehet megismerni a fát. Luther megigazulástanának fáján ilyen gyümölcs termett.

Pál apostol nyomán Luther valóban azt vallja, hogy az üdvösség független az ember cselekedetétől. Sőt a novella Basilio barátjának (aki a sátán) még abban is igaza van – Pál apostol is szó szerint ezt mondja – hogy az emberi parancsolatok és rendelkezések megtartása „a bölcsesség látszatát kelti ugyan a magunk csinálta kegyeskedés, az alázatoskodás és a test sanyargatása által, valójában azonban semmi értéke és haszna nincs, mert öntelt felfuvalkodottsághoz vezet” (Kol 2,23). Az üdvösségéért sok mindent megtevő kegyes ember előtt cselekedeteinek gyümölcse – a Basilio barát által kíméletlenül leleplezett gögje – egyre elháríthatatlanabb akadályává válik annak, hogy az üdvösséget mint Isten kegyelmi ajándékát elfogadja. Van abban igazság, hogy minél több jó cselekedete van valakinek, annál nehezebben tudja belátni, hogy kegyelemre szorul, és csakis kegyelemből üdvözülhet. És az is igaz, hogy a „nagy bűnösök” Isten kegyelmét sokkal könnyebben tudják elfogadni. Jézus éppen ezért mondta a farizeusoknak és az írástudóknak, akik magukat vallásos és egyéb jó cselekedeteik

alapján igaznak gondolták, hogy a kor főbűnösei, a paráznák és a vámszedők előttük fognak bemenni az Isten országába, ők pedig kívül rekednek. A jó cselekedet tehát nem előny, hanem kísértés.

De valóban az következne ennek felismeréséből, amit Basilio barát ajánl az együgyű Florianónak: bűnök szándékos elkövetésével, valóságos gonoszított végrehajtásával kell eljutni a valódi alázatra, a lélek Isten előtti megalázottságának átélésére, hogy Isten azután az ilyen alázatost ingyen kegyelmével felmagasztalhassa?

Nincs új a nap alatt: ezt az érvet már Pál apostol is hallotta ellenfeleitől, mert válaszolt rá. Felelete tömör: „Mé genoito!” - „Szó sincs róla!” „Távol legyen!” „Semmiképpen sem!” Ez visszajára fordítása Pál tanításának éppúgy, mint Lutherének.

Amikor Pál és Luther azt mondja, hogy az üdvösség független az ember cselekedeteitől, akkor nem azt mondja, hogy teljesen mindegy, hogy itt a földön mit cselekszünk. Már azért sem lehet mindegy, mert cselekedeteink általában másokat is érintenek. Különösen áll ez a szándékosan elkövetett gonosz cselekedeteinkre! Valaki vagy valakik szenvednek tőle! Általában csak a szűk környezetünkben, máskor akár tömegek is érintve lehetnek. De a lényeg nem is ez. Basilio barát és általában a páli-lutheri megigazulástan ellenfeleinek érvelésében ott húzódik meg az első súlyos hiba, hogy nem tudnak különbséget tenni a világ szerinti és az Isten szerinti jó cselekedet között. Nem látják be, hogy az ember ez utóbbira önmagában nem képes, mert Isten előtt a legjobb cselekedetéhez is bűn tapad. Ha

más nem, akkor a gőg és önzés bűne. Éppen ezért a szó szoros értelmében szerencsénk, hogy az üdvösség független a cselekedetektől! Ha nem lenne független, senki sem üdvözülhetne, miként Jézus is mondja: „embernek ez lehetetlen”. De Jézus hozzászólja: „Istennek minden lehetséges”. Más szóval: hitben – és amíg itt a földön élünk, szigorúan csak hitben – előbb kell bírunk az üdvösség ajándékát ahhoz, hogy az Isten szerinti jót cselekedni tudjunk. És ezért szerencsénk, hogy az üdvösség nem cselekedeteink gyümölcse, hanem ajándék, amit hitben nyerhetünk el.

Itt jön a reformáció ellenségeinek másik súlyos tévedése: a hitet cselekedet nélkül – Luther kifejezésével – „üres kardhüvelynek” tekintik, amelyből hiányzik a kard, ami alatt ők a cselekedetet értik. Luther azt mondja: a hit nem „üres kardhüvely”, már amennyiben nem az üdvösemény történeti tényeinek elhívésében (fides) merül ki, hanem az Istenbe vetett élő bizalom (fiducia). Az ilyen hit olyan kardhüvely, ami sosem üres, hanem a legélesebb kardot hordja magában: magát Istent. Luther Isten „real-praesentia”-járól, valóságos jelenlétéről beszél a hitben. A hívő tagjait Isten mintegy kölcsönveszi, hogy általuk a maga cselekedeteit véghez vigye. Ez azonban a hitben elnyert és a hitben már most birtokolt üdvösség következménye, nem pedig feltétele.

Ennek a tanításnak – emberi értelemmel mérve – kétségtelenül gyengéje, hogy a hit megléte nem ellenőrizhető. Ezzel szemben logikusnak tűnik a Pál tanítását bíráló Jakab-levél érvelése: „*Viszont mondhatja valaki azt is: Neked hited van, nekem*

meg cselekedeteim vannak. Mutasd meg nekem a hitedet cselekedetek nélkül, én is meg fogom neked mutatni cselekedeteim alapján a hitemet.” (Jak 2,18) Luther nem véletlenül mondta, hogy a doktori baretjét is odaadja annak, aki Jakab tanítását Páléval össze tudja egyeztetni. A hívő ember Luther szerint sem tétlen. Szüntelenül cselekszik, mert a hite által Isten maga úzi, hajtja, hogy akarát cselekedje. Mégsem lehet kimutatni egyetlen cselekedetről sem, hogy az hitből származik-e. A hit ember számára nem ellenőrizhető, meglétét csak Isten szíveket vizsgáló tekintete tudja megítélni. Kicsúszik kezünkől a kontroll minden lehetősége. És ezt a teológusok is nehezen viselik el.

Jogosnak látszik az érv: ez a kontrollálhatatlanság minden alól felmenti a hívő embert. De szó sincs erről! A hívő sosem mondhatja, hogy Isten akaratóból cselekedett bűnt. A novellánál maradván: Isten akaratóból nem lehet lopni, rabolni, nem lehet névtelen levelekkel házastársak közt viszálty szítani. Általában nem lehet semmi olyat tenni, ami ellenkezik szűkebb értelemben a Tízparancsolattal, tágabb értelemben az irgalmasság szabályával. Itt nem lehet Ábrahám példájával érvelni, akit maga Isten szólított fel fia, Izsák meggyilkolására. Mert ahogy felszólította, úgy le is fogta a kezét. Ennek az érvnek akkor lenne helye, ha Ábrahám Izsák nélkül tért volna haza a Mória hegyéről, és Sárának magyarázkodott volna úgy, hogy Isten parancsára gyilkolta meg a fiukat. De hát nem ez történt! Ábrahám esetére nem hivatkozhatunk úgy, mintha megtörtént volna az, ami nem történt meg.

És most megint nézzük a fa és gyümölcse kérdését: kik gyilkoltak Isten nevében? Pál? Luther? Vagy épp azok az ellenfelek gyújtogattak gátlástalanul máglyákat, gyilkoltak meg Isten nevében, a hit védelmezőiként embertömegeket, akik azt harsogták, hogy „a hit cselekedetek nélkül halott”, és a cselekedetek üdvösség szempontjából való szükségességének tagadása szabadossághoz vezet? Ki volt a szabados? Luther? Vagy az őt eretnekként megbélyegző X. Leó és udvartartása? És hol voltak a cselekedetek szükségességét prédikáló szerzetesek és apácák a wittenbergi pestisjárvány idején? A tanításával szerintük szabadosságra és bűnözésre felszabadító Lutherról tudjuk, hogy hol volt. Ő élete megőrzésénél is fontosabbnak tartotta, hogy a rábízott nyáját ne hagyja el.

Ellentmondásba kerültem, mert mégis a cselekedetből következtek vissza Luther hitére, míg az elmenekülő szerzetesek hitét kétségbe vonom? Szó sincs róla! Én csak arra a valódi ellentmondásra mutatok rá, hogy Luther a tanítása ellenére – szerintem éppen abból következően – megtette mindazt, ami ellenfelei szerint az ő tanításából nem következik, míg az ellenfelek nem voltak képesek megtenni, noha szerintük az ő tanításukból

az egyenesen következett volna. Ez valóban ellentmondás!

De akkor még itt van az individualizmus vádja. Luther tanítása kétségtelenül Isten színe elé állítja az embert. A fiducia értelmében vett hit az ember személyes hite. De ez a hit személyes átélésére vonatkozik, és nem a tartalmára. Arról nincs szó, hogy ki-kik maguk dönthetné el saját hitéből fakadó belátása szerint, hogy mi bűn és mi nem. Mert a hit az igei kinyilatkoztatáson tájékozódik, és a bűn kérdésében ez meglehetősen objektív: a Tízparancsolat, ill. az irgalmasság krisztusi mértéke: „*amit szeretnél, hogy veled tegyenek az emberek, azt tedd velük te is*” (Mt 7,12). És ha most megint a fa gyümölcsét nézzük, akkor nyugodtan elmondhatjuk, hogy Luthernek és követőinek nincs okuk szégyenkezésre ellenfeleikkel szemben. Hiszen ha megnézzük, hány szerzetesrend van a katolikus egyházban, és azok mindegyike hány szerintük tuti tippet és utat kínál a hit személyes megélésére, akkor talán sokkal inkább őket illethetné a hit individualizálásának vádja. Gondoljunk csak arra, ahogyan a Hegyi beszédet kezelik. Jézus szavait az ellenség szeretetéről amolyan ajánlásnak, „evangéliumi jótanácsnak” tartják csupán, szemben Lutherral, aki minden keresztény emberre nézve kötelezőnek és követendőnek tartja. Azt mondják, ki-kik maguk belátása szerint szemezgethet Jézus szavaiból, hogy mennyit tart a maga számára megvalósíthatónak és követhetőnek. Mi ez, ha nem a hit megengedhetetlen individualizálása?

Üdv!

Anti

* * *

Anti,

amit hitről és cselekedetről írsz, primán megállja a helyét egy normális világban. De nem mindig állja meg a Buzzati által megrajzoltban, amely azért sok ponton érintkezhet a valóval.

Arról van szó ugyanis, hogy Floriano tévedésének teljes elszántságával cselekszi a rosszat. A rossz ebben az értelemben csupán az abszolút szemszögéből nézelődő számára rossz, Florián szemszögéből a hit cselekedete. Ha feltételezzük, hogy nem akar általa üdvözülni, hanem csak szereti Istent – ami az általa elmondottak szerint is az üdvösség maga –, akkor cselekedetei a hit cselekedetei.

Ott van Pál Isten-imádata. Teljes odaadással üldözi a keresztyéneket, mert úgy tudja, hogy ez Isten akarata. Csak az egyháztörténet bizonyítja, hogy melléfogott.

Vagy ott van a másik remete, aki – ismered biztos – a lakatlan szigeten teljes átéléssel imádkozik: „Isten átkozott! Isten átkozott!” Jön a térítő püspök, s elszörnyed, mikor hallja. Tanítgatja, hogy rosszul imádkozik, úgy kellene inkább: „Isten áldott!” Aztán mikor indul a hajójával tovább, fut utána a remete a vízben: „Püspök úr! Elfelejtettem, mit is kell mondanom?” Mire a püspök: „Mondd csak nyugodtan tovább úgy, ahogy eddig!”

Szóval nem mindig a végső cél lebeg az emberek szeme előtt – üdvözülök-e vagy sem –, hanem az üdvösség jelenvalósága készíti őket tettekre. Ez pedig olykor ostoba vagy rossz cselekedetek előidézője is lehet.

Írj, ha tudsz! Köszöntelek.

Tamás

* * *

Tamás!

Hitről természetesen legalább három értelemben lehet beszélni. Kezdjük azzal, amit maga Jézus mond tanítványainak: „*Ha akkora hitetek volna, mint egy mustármag, és így szólnátok ehhez a vadfügefához: Szakadj ki gyökerestől, és gyökerezz meg a tengerben – az engedelmeskedne nektek*” (Lk 17,6). Vagy ugyanez Máténál (21,21) és Márknál vadfügefá helyett hegyekkel: „*Bizony, mondom nektek, hogy aki azt mondja ennek a hegynek: Emelkedjél fel, és vesd magadat tengerbe! – és nem kételkedik szívében, hanem hiszi, hogy amit mond, az megtörténik – annak meg is adatik az*” (Mk 11,23). Itt talán a legvilágosabb, hogy Jézus ebben az összefüggésben nem vallásos értelemben beszél a hitről, hanem mint a világban működő dinamikáról, amelyet – ha az emberek komolyan vennék és nem kételkednének benne – vallásuktól és istenhitüktől függetlenül használni tudnának. (Csak nehogy politikusok

olvassák ezt, mert akkor kő kövön nem marad...) Bizony, a nem vallásos értelemben vett hit erejével sok rosszat lehet tenni! Persze jót is, de az ember természetét ismerve, ennek kevesebb esélye van... Milyen jó, hogy amíg tele van a szívünk gonosz, gyilkos indulatokkal, csak azért nem tudunk hegyeket és sziklákat hajigálni ellenfeleinkhez, mert nem hiszük el, hogy működik a dolog. Pedig működik. És tragikus, ha valaki vallásosnak hitt buzgalommal téved erre az útra. Most nem az együgyű vizen járó remetére gondolkodom, hanem pl. arra a Bartus László *Fesz van* című könyvében ismertetett esetre, amikor a Hit Gyülekezetének „ima-kommandója” – mivel azt gondolta, hogy akkor épp az okkult ellenségnek gondolt agykontrollosok tartanak tanfolyamot a Népstadionban – hite erejével „kilőtte” a Stadion világítását az Aida előadásán. Szóval a dolog működik, és tiszta szerencse, hogy politikusaink nem hiszik el. A hit ilyen használatának azonban semmi köze sincs a Krisztus-hihez. Mint ahogy Pál sem a Krisztusba vetett hite erejével üldözte a keresztényeket, noha az ő hite valóban vallásos hit, sőt Isten-hit volt, csak Pál – miként később vallja – akkor még „nem helyes ismeret szerint rajongott az Istenért”. Mindezzel szemben a Krisztusba vetett hitről áll az, amit Luther így mond: Isten van általa jelen és cselekszik a hívőben, a hívő által. Következésképpen ennek a hitnek az erejével nem lehet rosszat tenni, gonoszt cselekedni, még akkor sem, ha – ad absurdum – a világ szerint gondolkodó szemlélők szerint a hit cselekedete a társadalom-

ra ártalmasnak vagy egyéb szempontból károsnak tűnhet.

Tudom, erre az ellenérdekű oldal azt mondja, hogy „Ha, ha, ha! Ahány Krisztus-hívő, annyi Krisztus-hit! A »hitesek« is Krisztus-hitnek tartották az »ima-kommandójuk« hitét, amivel kárt tettek a Népstadion elektromos berendezésében.” Képzelt Krisztus-hit természetesen tényleg annyi lehet, amennyi hívő. A valódi Krisztus-hitnek mégis van objektív kritériuma: és ez éppen a már említett Hegyi beszédben található. Ez persze nem azt jelenti, hogy minden Krisztus-hívő maradéktalanul képes a Hegyi beszéd követelményei szerint élni: szívből és őszintén szeretni minden ellenségét, mindig oda tartani a másik arcát is annak, aki arcul üti, adni mindenkinek, aki kér tőle, soha nem állni ellen a gonosznak, hanem Krisztus példáját követve, magát kiszolgáltatva végül mégis jóval győzni le a gonoszt. A valóban Krisztus-hívő azonban soha nem tagadja, hogy így kellene élnie, és nem nevezi hitből jövő cselekedetnek egyetlen olyan tettét sem, amit nem a Hegyi beszéd elveivel összhangban vitt véghez, hanem szégyelli magát ezekért. Őszinte fájdalmat érez, amikor nem a Hegyi beszéd elvei szerint tesz valamit, mert nem tud ellenállni a kísértésnek, hogy ne üssön egyet ő is ellenfelén, ha már egyszer alkalom kínálkozik rá. Tehát én a tartalmában a Hegyi beszéd elveivel összhangban levő Krisztus-hitről mondom, hogy általa van megigazulásunk, és ez az a hit, ami meg tudja ragadni és a hétköznapi élet cselekedeteiben is használni tudja az Isten üdvözítő kegyelmét.

Üdv!

Anti

* * *

Kedves Anti!

Te falhoz állítod az emberiséget. Nem elégszel meg azzal, hogy Krisztus-hit, hanem még azon belül is egy maradhat: a kereszt. Ez teszi ugyanis valamilyest objektívvé – az említett Hegyi beszéden kívül – a Krisztus-hitet. Értem, hogy ezzel te sem teszel mást, mint Pál gondolatmenetét követed, de nem válunk-e szűkkeblűekké? A klasszikus kérdéseknek nem kell feltétlenül más népek felé irányulniuk – mármint hogy ők nem ismerik ezt a Krisztus-hitet –, hanem a keresztyénség jó szándékú rétegei felé, akik azért mégiscsak a teljesítmények világában élnek. Életvezetési motívumként szívesen elfogadom, amit írtál, de érvényes volna mindez az örök üdvösség ígérete tekintetében? Vajon ez a motíváltság válik ítéletünk alapjává odaát?

Tamás

* * *

Kedves Tamás!

A dolog ennél kicsit komplikáltabb. A keresztények többsége – nem egyszerűen a felekezeti többségre gondolok – sajnos hajlamos rá, hogy az üdvösséget valamely végső ítélet kedvező kimenetelű eredményeként fogja föl. Jézus ítéletről szóló különböző példázatai alátámasztani látszanak ezt. A probléma csak az, hogy azok a példázatok az ítéletről szólnak, és nem az üdvösségről. Ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, akkor elsikkad a lényeg: az üdvösség *ajándék*. Az ajándék pedig az ajándékozó szándékától függ, nem a megajándékozott teljesítményétől. (Ha ettől függne, akkor már bér lenne, jobb esetben prémium.)

Ezt mindvégig szem előtt tartva nézzük most az ítélet kérdését. Jézus példázatai nem hagynak kétséget, hogy az ítélet cselekedetek alapján lesz. Ez első hallásra ellentmondani látszik annak, hogy az üdvösség ajándék. De figyeljünk jobban Jézus szavaira a juhok-kecskés példázatban (Mt 25,31–46)! Ott nem arról van szó, hogy az ítélet napján a bíró mérleget készít az ember jó és rossz cselekedeteiből, és a kettő egyenlege alapján mondja ki az ítéletet. Ez gyerekes elképzelés. Jézus azt mondja, hogy a bíró kinek-kinek az életéből egy eseményt fog kiemelni. Lesznek, akikéből olyat, mikor egyszer – hangsúlyozom – egyetlenegyszer nem

tették meg, amit kellett volna: nem adtak enni az éhezőnek, inni a szomjazónak, stb. És ennek az egy esetnek alapján kárhozzatra ítéli őket, mondván, hogy akkor vele nem tették ezt meg. Mások életéből pedig egyetlenegyszer olyan esetet emel majd ki, amikor adtak enni az éhezőnek, adtak vizet a szomjazónak, és erre az egy esetre hivatkozva nekik ítéli az örök életet Isten országában, mondván, hogy akkor ezt ővele tették. Nyilvánvaló, nincs olyan ember, aki kivétel nélkül mindig, minden élethelyzetben eleget tesz annak, amit az irgalmasság megkövetelne, aki mindig minden éhezőnek megszegi a kenyerét. És

olyan sincs, aki élete során soha, senkivel ne tette volna ezt meg, legalább egyszer. A dolog nem azon fordul meg, hogy ki hányszor tette meg. Itt nem teljesítményről van szó. Az ítélet teljes egészében a bíró kezében van, és azon fordul meg, hogy kinek az életéből milyen egyszeri esetet fog kiemelni, aminek alapján megítéli. Ha akar, mindenki életében talál bőven olyat, ami alapján kárhozzatra ítélheti. És ha akar, mindenkinek az életében található olyan cselekedetet, aminek alapján neki ítélheti az üdvösséget. Ez tehát csak aláhúzza azt, hogy az üdvösség kegyelemből van! Kegyelemből, ami kizár minden teljesítményt! A kegyelem nem jár. Ezt a hívók hajlamosak elfelejteni. Azt gondolják, nekik már jár a kegyelem, hiszen hisznek. A kegyelem senkinek sem

jár. Attól kegyelem, hogy egyedül a bíró döntésétől függ. Az egyiknek megadja, a másoknak nem. A kegyelem tehát nem az ítélet eredménye, hanem megelőzi az ítéletet! És ezzel a kör bezárul, mert most újra föl lehet tenni a kérdést: tehát akkor mégis mindegy, hogy itt a földön mit cselekszünk, hogyan élünk?! De még súlyosabb kérdést is föl lehet vetni: Isten vajon önkényűrként jár el, amikor egyeseket kárhozzatba taszít, másokat magához emel az örök életbe? Ha nem akarjuk előlről kezdeni a kérdés körüljárását, akkor mit mondhatunk? Csak ahhoz ragaszkodhatunk, amit Luther így mond: a hit nem üres kardhüvely a szívben!

A hit nem tétlenségre készített, hanem jócselekedetekre. Istennek tetsző, sőt Isten által elkészített, valódi jó cselekedetekre. Úgy ahogy Pál apostol vall erről az efezusi levélben: „Hiszen kegyelemből van üdvösségetek a hit által, és ez nem tőletek van: Isten ajándéka ez; nem cselekedetekért, hogy senki se dicsekedjék. Mert az ő alkotása vagyunk, akiket Krisztus Jézusban jó cselekedetekre teremtett, amelyeket előre elkészített Isten, hogy azok szerint éljünk.” (2,8–10)

Ez akár zárszó is lehet, de ahogy gondolod.

Üdv: Anti

BABITS MIHÁLY

Bénára mint a megfagyott tag

Bénára mint a megfagyott tag
s keményre verte zuzmarás
góg a szívünket, rossz varázs:
most megalázatosítottak.

Ajjaj, de hitetlen daloltunk!
Daloltuk a rossz éneket,
a minden-mindegy-rímeiket:
ideje most már mást dalolnunk!

*

Halljátok énekét a hitnek,
halljátok a jó éneket:
többet nem-hinni nem lehet!
akik szenvedtek, mindig hittek.
Halljátok énekét a hitnek!

Mert megalázatosítottak,
ittuk az ecetet s epét,
tapintottuk Krisztus sebét:
most ujjaink örökre jobbak.
Mert megalázatosítottak.

Szemeink is örökre hisznek,
mert láttuk az Ember Fiát
keresztben és a glóriát
kelni nyomában a tövisnek.
Szemeink is örökre hisznek.

Ujjainkat a vér, szemünket
a könny edzette könnyörű
igazulásra, gyönyörű
imának Ahhoz aki büntet.

Látásban és cselekedetben
tébolyunk céllá igazul:
mert így akarta azt az Ur,
hogy ne legyünk többé hitetlen!

Igazságosság és béke

A király ... megparancsolta Joábnak és a sereg vezéreinek: „Járjátok sorra Izrael törzseit Dántól egészen Beersebaig, és vegyétek számba a népet, hogy megtudjam mennyi a nép!” ... Joáb jelentette a királynak a számbavétel eredményét: Izrael fiai 800000 kardforgató férfit tettek ki, Júda meg 500000 férfit. Miután számba vettette a népet, Dávidnak megdobbant a szíve. Így szólt hát az Úrhoz: „Nagy bünt követtem el. De bocsásd meg, Uram, szolgáltnak ezt a bünt, mert ostobaságot csináltam.”

(2 Sám 24,2.9–10)

Megigazulni, igazzá válni emberhez méltó cél. Bár cselekedeteink révén törekedhetünk arra, hogy egyensúlyt hozzunk létre hitünk és a ránk hagyott tanítás között, valójában az ember a hite által válik igazzá (Róm 3,28). Abba, hogy mi tetszik Istennek, nem látunk bele, mégis, ha valóban igazzá akarunk válni, keresnünk kell az igazságot. Igaz ismereteket szerezni a világról még csupán elmélet, ha át akarjuk ültetni a gyakorlatba, igazságosan kell cselekednünk.

Igazságosság és egyensúlykeresés

Az igazságosság megvalósítása mint cél nagyon magasatosan látszik, valójában azonban köznapi gyakorlatiasságról van szó, vagyis a vitatott javak elosztásáról az érdekek szabdalta világban. Az emberi életet kivételessé tevő dolgok nem itt, hanem a személyes szférában történnek. Cselekvéseink igazságosságának mérlegelése nem elvek és szellem, hanem sokkal inkább hasznosság kérdése. Az igazságosság közege nem az éltető levegő, amelyet belélegzünk, hanem a pénzáram, amely olyan, mint a véráram, csak nem az emberi test, hanem a közösségi intézmények működését teszi lehetővé.

Az igazságosságról gondolkodva rájöhethetünk: nem az jelent problémát, ha az emberek között vannak akár jelentős vagyoni különbségek. Sokkal fontosabb, hogy ne szakadjanak le egész társadalmi csoportok, és minden egyes polgártársunknak biztosítható legyen az emberhez méltó élet. Az utcai szegények élete sem arról szól igazában, hogy vagyontalanok. Ez csak következménye életvezetési képességeik tragikus elvesztésének. Ezért nem is lehet pénzzel orvosolni a bajaikat. Ép társadalomban magas fokra jut a szolidaritás, az embertársaink iránti felelősségérzet és együttérzés, nincsenek átjárhatatlan falak társadalmi csoportok között, széles körben kiépül a közbizalom, és átlátható a nagy közösségi intézmények működése.

A társadalmi igazságosságra törekvés paradoxona, hogy bizonyos értelemben nem is létezik.

Ha ugyanis az állam szisztematikusan beavatkozik, úgymond a magángazdaságot korrigálandó, meggyengíti a polgári öntudatot, és aláássa a szabadságot. Az igazságosságra való törekvés ezért inkább jelenti az abban való megállapodást, hogy tartsuk be a játékszabályokat, mintsem annak ígéretét, hogy a játszmának nem lesz vesztese. Jól működő társadalomban világosan kiderül, ki nyert, és miért, de ha kell, együttérzéssel fordulunk a vesztesek felé is. További paradoxon, hogy ez utóbbi nem feltétlenül társadalmi szabályozás tárgya.

Az arisztotelészi hagyományt követve az igazságosság fogalmában a vitatott javak egyenlő elosztását látjuk. Könnyen elképzelhetjük, hogy a jövedelmeknek lehet igazságos elosztása, és még elvi alapot is találhatunk arra, hogy miért tarthatunk igazságosnak valamely egyéni vagy kollektív cselekvést. Az igazságosságról vallott elképzeléseink azonban sokszor csalókák. A következőkben nem kívánom megismételni azt, amit a nyugati gondolkodás kétezer éves hagyományából jól ismerünk. Az igazságosságról tett pozitív állítások helyett inkább kételyek fogalmazhatók meg azzal kapcsolatban, hogy

- lehetséges-e ideális szociális és költségvetési politika, és világos fogalom-e a fiskális semlegesség;
- valamilyen igazságosságra törekvő társadalmi politika helyességét lehetséges-e elvi alapon igazolni.

Arra gondolok: még ha nincs is kitüntetett társadalmi politika, kívánhatjuk, legalább az legyen lehetséges, hogy az egymással versengő opciók közül valamelyik döntési irány helyességét adott körü-

mények között meggyőző módon igazoljuk. Amint azonban alább kifejtem, az igazságosságról vallott nézetek tárgyuknál fogva alkalmatlanok az elvi megalapozásra. Hajlamosak vagyunk a hatalmas Dávid királlyal együtt meglepedkezni arról, hogy az emberi cselekvésnek nagyon is lehetnek korlátai. Ekkor könnyen utat téveszthetünk, sőt egész társadalmak zsákutcába juthatnak.

Az igazságosság csak következménye annak, hogy egy társadalom jól szervezett, és a társadalmi struktúrák kiegyensúlyozottak. A zsoldáros szerint az irgalmas Istennek köszönhetően az igazság és a hűség találkoznak, „az igazságosság és a béke csókot vált” (Zsolt 85,11). Társadalmi béke csak akkor érhető el, ha helyet kapnak a plurális értékek, és elterjed a másság iránti türelem, ha a társadalom nyitott a problémafelvetésre, és készség mutatkozik kompromisszumokra. A nagy kérdések a társadalmi szolidaritás és harmónia megteremtésével függenek össze, nem az ún. társadalmi igazságossággal.

A fiskális semlegesség igazete

Ha sikerül egy társadalmi problémát igazságosan megoldani, akkor az emberek többnyire arra gondolnak, hogy a társadalomban megtermelt új értékek elosztásában érvényesül az egyenlőség. Az igazságosság innét nézve nem más, mint a rendelkezésre álló javak egyenlő részekre osztása az arra igényt tartó társadalmi csoportok között. Igazságosság ebben az értelemben persze csak akkor érhető el, ha a törvény előtti egyenlőség elvont mércéjét alkalmazzuk. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az egyes emberek preferenciái, társadalmi helyzete, sőt érdekeik különbözők lehetnek, akkor az elosztásnak is ehhez kell igazodnia. Itt viszont azzal a nehézséggel találjuk szembe magunkat, hogy nem tudjuk, milyen jelentést tulajdonítsunk a javak elosztása során a társadalmi helyzetekben feltételezett különbségeknek. A francia forradalom óta meritokratikus politikára (állítólagos érdek vagy kiváltságok szerinti nyílt megkülönböztetésre) egyébként sem sok esély kínálkozik.

Ha mégis túl akarunk lépni a formális egyenlőség feltételezésén, nem az újraelosztás (adózás) előtti, hanem az újraelosztás utáni állapotra összpontosítunk: a redistribúció célja éppen nem az lesz, hogy a meglévő társadalmi egyenlőtlenségeket változatlanul hagyjuk, hanem hogy azokat az újraelosztás révén enyhítsük. Az intézményes beavatkozás során azonban az állami tisztviselő olyan lehet, mint elefánt a porcelánboltban: a piacgazdasági racionalitás által diktált idegen pályán nehézkesen és ügyetlenül mozog. Egy spártai típusú állam erőszakosan egalitárius politikája miatt eleve nagyobb terhet rak a társadalomra, mintha hagyta volna a vagyoni különbségek spontán növe-

kedését. Ugyanakkor azt sem gondolhatjuk, hogy létezne állami beavatkozás előtti atlantisi állapot, amelyben eleve helyes döntések születnek, amelyeket azonban az állam és az adózás utóbb eltorzít. Az elvont egyenlőségeszmény nyilvánvalóan társadalmi korrekcióra szorul, a kérdés csak az, hogy ki, mikor, milyen eszközöket, és miért használhat fel a kiigazításra.

A fiskális semlegesség történeti mintája talán a vallási türelmet meghirdető állam: szekuláris világban az államnak nem dolga lelkiismereti ügyekbe beavatkozni. Feladata csak annyi, hogy hozzájáruljon a humán infrastruktúra javításához, amelynek közegében azután több esély kínálkozik igazságos döntések meghozatalára. Az állam mégsem tekintheti magát pártatlannak, ha meggondoljuk, hogy az államapparátus megnyilvánulásai magá is alanya, sőt gerjesztője a vitáknak vagy akár a társadalmi meghasonulásnak.

A fiskális semlegesség megvalósításának nyilvánvaló eszköze az arányos adózás, sőt a fejadó. Arányos adózás esetén az állami kötelezés szigorúan a vagyoni állapothoz igazodik. Ennek alternatívája a progresszív adóztatás, amikor a gazdagabbak nem egyszerűen vagyonukkal arányosan fizetnek több adót, hanem gazdagságuk növekedése még szigorúbb adózáshoz vezet. A fejadó egyenlő összegekben megfizetendő tételeket ír elő a fizetőképességtől függetlenül, ilyen értelemben egyenlőséget tükrözve, figyelmen kívül hagyva azonban a gazdasági teherbíró képességben rejlő különbségeket. Ha az állam még ennél is tovább akar menni

a semlegesség követésében, akkor az adózást magángazdasági eszközökkel helyettesíti (pl. díjakat vezet be, útvámot szedet).

A fiskális semlegesség politikájában rejlő ígéret az, hogy az állami beavatkozás nem változtatja meg a gazdasági szereplők preferenciáit. Ez azonban illúzió, hiszen az embereknek nincsenek állami beavatkozás előtti, vegytiszta elképzeléseik. A redistribúcióról szóló vita (kire, mennyi adót kell kivetni) valójában eltereli a figyelmet egy ennél fontosabb kérdéstről, az allokációról. Előbb ti. abban szükséges közmegegyezés, hogy az új értékeknek egyáltalán mekkora hányada kerüljön be a nagy termelőközponosító, újraelosztó mechanizmusokba. Csalóka ábránd az adócsökkentés ígérete, ha nem párosul költségvetési kiadási ajánlással, sőt ehhez kapcsolódó társadalmi vízióval.

Az igazságosztó jó fejedelem ábrándja

Nincs ideális adórendszer, és rossz kérdéseket teszünk fel, ha az adózásban vagy a szociálpolitikában közvetlenül az igazságosság után kutatunk, mivelhogy komplexebb jelenséget kell számba vennünk. A költségvetési vagy a jóléti politika irányát ugyanis az határozza meg, hogy milyen döntések születnek egy adott tulajdoni és elsajátítási rend fenntartásáról. A fiskális politika csak része a tág értelemben vett gazdaságpolitikának. Nagy vonalakban megfogalmazva: azt gondoljuk-e, hogy a magántulajdon és a vagyoni különbségek kialakulása egyszerű esetlegesség (David Hume), vagy az egyéni érdekeltségen alapuló munka és gazdaság gyümölcse (John Locke), netán annak következménye, hogy a közösség kiválasztottak kezébe tette le a hatalmat (Jean-Jacques Rousseau).

Az adóztató államapparátussal találkozva Henry Thoreau méltatlankodik: ugyan miért kellene sietnie, hogy a pénztárcájába nyúljon. Attól tart, hogy az állam gyermekévé teszi polgárait, akik elveszítik érzéküket az iránt, hogy felismerjék a természetben lejátszódó valós folyamatokat. Felsőhajt, hogy – úgymond – nem lehet „a társadalom mérnöke”. A törvényhozó valóban nem mindentudó, az állam még kevésbé. Imanuel Kant arra figyelmeztet (*Der Streit der Fakultäten*), hogy a jóléti politika nem elvi kérdés, hanem csupán az anyagi világ esetlegességei által diktált lehetőségek közötti választás.

Amikor bírálunk adott költségvetési vagy társadalompolitikát, akkor valójában nem az történik, hogy az adott politika ideálistól való eltérését rögzítjük. Az igazi nehézség abban rejlik, hogy nincs a társadalmi igazságosság megvalósítására irányuló ideális politika, amelynek alapján aztán az attól való eltérés egyáltalán értelmezhető lenne. Friedrich Hayek egyenesen úgy gondolja, hogy értelmetlen társadalmi igazságosságról beszélni. Sze-

rinte antropomorf elképzelés azt gondolni, hogy a piaci döntések hátrányos következményeivel szemben a társadalmi igazságosság előírása eredményes lenne. Ezen az úton haladva azt gondolhatnánk, mintha a disztributív igazságosság társadalmi tervezés eredménye lenne. Valójában azonban a piaci fátum kiiktatásának ígérete jegyében többnyire kicsinyes alkuk születnek, és a piacot – úgymond – korrigáló döntések nem elvi alapon nyugodnak, hanem a materiális javak elosztására irányuló politika esetlegességeinek vannak kitéve.

Ezért azután hiába vágyakozunk a jó fejedelem után, aki az igazságosság nevében felügyeletet gyakorol a gazdaság felett, adott esetben közbelép, és megmondja, mi a helyes piaci ár (praetium iustum). A mai világban nincsenek Sarastrók, akiknek mindentudó bölcsessége helyes irányt szabhat életünknek, és nekünk már csak anyi a dolgunk lenne, hogy engedelmesen lépkedjünk a kijelölt úton, vagy eltűrjük a jogos büntetést, ha erről letérünk. A társadalmi igazságosságra vonatkozóan nem lehet elveket megfogalmazni, mert csak az egyes cselekvések értékelhetők abból a szempontból, hogy igazságosak-e.

A korlátozott cselekvésekből eredő komplexusoktól szabadulni csak procedurális irányban lehet, amikor is Hayek szerint az előreláthatóság hiányát átválthatjuk procedurális konfliktuskezelésre, ami egyúttal önszabályozást is jelent. Az igazságosság elérésére figyelemmel legfeljebb vitarendezési eljárásokat ajánlhatunk, feltétlenül helyes anyagi elosztási szabályokat nem. Ha a gazdasági döntések jellemzően elégséges információ hiányában mennek

végbe, és nincs közmegegyezés a javak elosztására vonatkozóan, akkor legfeljebb abban állapotodhatunk meg, hogy milyen játékszabályokat kövessünk a konfliktusok rendezése során. Ennek eredménye az lesz, hogy lesznek nyertesek, de vesztesek is. A társadalmi különbségek növekedése azonban nemcsak az előbbieknél, hanem az utóbbiaknak is elfogadható, még ha anyagi kihatását tekintve nem jártak is olyan jól, mint az előbbieknél, mivel a játékszabályok betartása korlátot állít az önkény elé.

Világos, hogy a társadalmi igazságosság nevében fellépő voluntarista politika káoszt okoz, kérdéses azonban, hogy van-e olyan zsinórmérték, amelynek segítségével meg lehetne határozni a helyes társadalmi viselkedést. Hayek az önszabályozó piacot ajánlja, amelyik az egyéni szabadság előmozdításának ideális társadalmi közege. Ezzel kapcsolatban azonban legalább is a következő kifogásaink fogalmazhatók meg:

- az emberi cselekvés gazdasági motívuma nemcsak a nyereségérdekeltség lehet, hanem a háztartási egyensúly megteremtése is;

- az ideológia-vezérelt egoista motívumok mellett épp oly jogos feltételezni az utópia-vonzotta motívumokat, amelyek nem az érdekkellentétek magyarázatán alapulnak, hanem a társadalmi béke, a barátság és a kompromisszumok keresésén;

- a gazdaság az antropológusok megfigyelései szerint (I. Polányi Károly) beágyazódik a társadalom nem-gazdasági intézményeibe.

Bár a társadalmi igazságosság közeli megvalósítását ígérő populista politika nyilvánvalóan hamis, az önszabályozó piac hayeki ideálja szintén illuzórikus. Az sem reális elképzelés, hogy lehetnek játszmák, ahol a játékszabályok eleve adottak, és a játékosoknak nincs előélete, vagyis nincsenek társadalmi meghatározottságaik (holott műveltségük, tudati állapotuk, anyagi helyzetük stb. nagyon is különböző lehet). Még a piaci mechanizmusokra is igaz, hogy a társadalomban nincsenek téren és időn kívüli játszmák, csupán arra kínálkozik esély, hogy – a nyugati társadalmak funkcionális differenciálódásának eredményeként – olyan mikrohelyzetek jöjjenek létre, amelyekben meg lehet állapodni procedurális szabályokban, és koherencia teremthető meg abban az értékrendben, amely az anyagi javakhoz való hozzáférésre irányul.

Ha kételkedünk a jóléti állam teljesítményében (mert abban Leviathant látunk), és lemondunk a szubsztantív igazságosság átfogó és tartós érvényesítésének amúgy hiábavaló elképzeléséről, a procedurális igazságosságra összpontosítunk. Ekkor azonban meg kell haladni a monologikus (stratégiai) gondolkodásmódot, és a dialógusra (kommunikációra) kell építeni. A társadalom személetének alapvető egysége nem a racionális egyén cselekvése lesz, hanem az egyén társával megkezdett párbe-

széde, sőt interakciója. Túllépünk a nyereségmaximalizálás durva szempontján, és inkább hajlunk a kockázatok minimalizálására. Más szóval: nem arra irányul a cselekvés, hogy jót tegyünk – közelítve az igazságosság mércéjéhez –, hanem arra törekszünk, hogy a másoknak minél kevésbé okozunk fájdalmat vagy megterhelést.

A nagy adófizetők néhány országban (pl. Hollandiában és Ausztráliában) mintegy szövetséget köthetnek az adóhatósággal az adószabály ún. horizontális érvényesítésére. Eszerint az adózó folyamatosan adatot szolgáltat működéséről az adóhatóságnak, amit utóbbi értékeli, véleményezve a bemutatott műveleteket. Kölcsönösen előnyt remélnék attól, hogy együttműködnek, mert jobban meg tudják egymással érteni sajátos cselekvési szempontjaikat, amelyek ráadásul az együttműködés menetében módosulnak. A felek így olyan racionalitással találkoznak a kommunikációs folyamat végén, amely azt megelőzően nem létezett. Az együttműködés olyan nyelvét alakítják ki, amely csak ebben a folyamatban alakult ki. Végeredményben az adóbevétel jobban tervezhető, az adózó pedig jogbiztonsághoz jut. Belátja, hogy a tartós előny nem az adóelkerülés, és így az adófizetés minimalizálása, hanem a joggal való visszaélés miatt alkalmazható szankciókkal való fenyegetés elkerülése.

Szabadság, differenciálódás és hipotetikus alapszerződés

Az igazságosság értelmezését megelőzően szükséges a jól elrendezett társadalom és az abban jártas egyén előfeltevése. Az igazságossághoz kötődő értékrend ésszel feltárható, az abból levezett értékrend pedig gyakorlatilag alkalmazható (ez egybehangzó az erkölcs kantiánus alapvetésével). Még ha a részérdektől szabdalta emberi csoportok között konfliktusok vannak is, és nem megkerülhető cselekvési korlát a javak szűkössége, lehetséges az eltérő álláspontok kiegyenlítése. John Rawls elmélete a kanti formalizmus elvont alapzatán nyugszik, de több is annál. A társadalmi cselekvés felfogása mélyen optimista, amennyiben az ésszerű belátás eredményeként lehetséges az általános akarat gyakorlati működése. A Rawls által feltételezett hipotetikus társadalmi szerződést tartalommal tölthetik ki a tolerancia és a pluralizmus értékei.

Az igazságosság első rawlsi alapelve az alapvető szabadságokhoz való hozzáférés, ami – mivel csak a szabadságok minimumához való hozzáférésről van szó – nem jelentheti pl. a magántulajdon tilalmát, vagy nem járhat együtt más drasztikus gazdaságon kívüli korlátozással. Az igazságosság második rawlsi alapelve a differenciaelv: megengedhető a társadalmi egyenlőtlenség, de csak ha a leghátrányosabb réteg emberhez méltó élete kiszámítha-

tó módon biztosítva van (a kardinális mérhetőség előfeltétele), és a társadalmi pozíciókhoz való hozzáférés esélye reális lehetőség (az intézményi nyitottság előfeltétele). A leghátrányosabb társadalmi rétegeknek is hozzá kell jutniuk a társadalmilag értékelhető elsődleges javakhoz (jogok, szabadságok, esélyek, minimális jövedelem és vagyon stb.).

A differenciaelv első előfeltételével összefüggésben az elsődleges társadalmi javak meghatározásának előfeltétele az objektív kritériumokon nyugvó mérhetőség és az egyéni helyzetek összehasonlíthatósága. Ennyiben Rawls elmélete alkalmassá tehető materiális elemzésre. A differenciaelv második előfeltételével összefüggésben az igazságosság olyan korrekciós mechanizmus alapjául szolgálhat, amelyet az egyedi piaci ügyletek eshetőségességén felülemelkedő felelős állami aktivitás tölthet meg étellel (redisztributív és gazdasági stabilizációs célokat követő fiskális politika). Egy ilyen mechanizmus annyiban szab határt a piaci aktivitásnak, hogy azt addig engedi hatni, amíg forrásokat biztosít az igazságosság előmozdításához (a gyakorlati élet közvetlenségében az igazságosság előmozdítására hivatott költségvetési politika finanszírozásához).

Az igazságosság gyakorlati előmozdításának alapvető korlátja a releváns információ hiánya (a „tudatlanság fátyla” vetül az emberekre). Rawls az igazságosság gyakorlati alkalmazásának nehézségei miatt szükségesnek látja a „free-rider” állapot meghaladását. Elmélete kiindulópontjában materiális, de az eredeti állapotra való hivatkozással, ill. a jelenségvilágon túlmutatató magánvalóságbeli

értékválasztásával transzcendens értékekhez jut. Az eredeti vagy „noumenális” egyének felfogásában csak annyiban racionálisak, hogy előmozdítják az egyéni preferenciák koherens készletének kialakulását. A hipotetikus alapszerződés tételezésével Rawls meghaladja az elsődleges javakra összpontosító, utilitáriánus áldozati tant, ugyanakkor átmenetet kínál egy liberális szerződéses elméletbe.

Jogon innen és túl

Amikor arra utalunk, hogy az adóztatás eltorzítja a gazdasági döntéseket, azt is hozzá kell tennünk, hogy a legjobb törvények – legyenek azok jogi vagy erkölcsi természetűek – sem mentesek az önkényes döntésektől, amennyiben partikuláris érdekeket hordozó emberek alkotásai. Franz Rosenzweig úgy gondolja, a helyes erkölcsi szabályok követése autonómmá teszi a cselekvő egyént, aki a szabadság kategóriájában gondolja el magát a kanti értelemben vett felvilágosult észre támaszkodva. A szabad cselekvést meghatározó erkölcsi szabályok azonban szükségképpen tartalmatlanná válnak, amennyiben az erkölcsi ítéletek elfogultságtól terhesek, a következmény pedig az, hogy a cselekvő személyek elbizonytalanodnak. Az erkölcsi paranccsal ellentétben a felebaráti szeretet parancsa egyértelmű és világos, ezért tartalmaz is. A szeretetparancs előfeltételezett, mivel a felebaráti szeretetet megelőzi az, hogy az Isten egyszer már megtette azt, amit parancsol, ti. megszeretett bennünket. Martin Buber ajánlása szerint embertársainkkal dialógusban kell lennünk, mert az Isten már korábban dialógust kezdett velünk.

Az igazságosság társadalmi érvényesítése megkívánja a szociális törvényhozást. Ha azonban a törvényhozó rosszul méri fel a várható társadalmi mozgásokat, a törvény diszfunkcionálissá válik, és így a jogkövetés eleve lehetetlen. A gyorsan változó életviszonyok között nagy hangsúlyt kap a törvény magyarázata, az autentikus értelmezés, és kitűnnek a törvény lehetséges olvasatában rejlő különbségek. Az igazságosság problémájának magva ekkor már nem annyira a törvényben rejlő egyenlőség, hanem inkább az esetről esetre kimutatható szolidaritás. A normatív rend eróziója hangsúlyosan fölveti az erények elérhetőségének kérdését.

A megigazulás tétje túlmutat a törvénytisztelőten. A jogi szabályozás egy ponton túl szükségképpen telítődik a társadalomirányítás metajurisztikus értékeivel. Jürgen Habermas nyomán erre két példát hozhatunk fel. A parlamenti választások nyilvánvalóan jogilag szabályozottak, hiszen törvényben kell előírni az általános, egyenlő és feltétlen választójogot. Ha azonban a választójog gyakorlása kötelező volna, a demokratikus választási rendszer lényege veszne el. A (tétéles) jogi szabályozás egy ponton túl tehát abszurdá válik, és az igazán fon-

tos kérdés az, hogy valójában miért mennek el a polgárok jogi kötelezés hiányában is szavazni. Másik példa a demokratikus politikai működéssel szorosan összefüggő adófizetési kötelezettség. Szükséges ugyan ennek törvényi szabályozása, hiszen törvény nélkül az adó sarc (az adófizetés elkerülése „malum prohibitum”). Jól működő társadalomban azonban az emberek nem azért fizetnek adót, mert kötelező. Ami ezek után igazán fontos, azt megtudni, akkor mégis miért fizetnek adót. Másként kérdezve: miért jó dolog adót fizetni? Ekkor a társadalom összetartó erejét biztosító szolidaritás megnyilvánulásaira kérdezzünk rá.

A törvénytisztelő nép előtt a nép számbavétele egy ponton túl tabu (2Sám 24,2.9–10). Valóban, ha nem vagyunk azonosak a balga emberrel, amilyenek Dávid király érezhette magát az Úrral való szembesülés katartikus pillanatában, akkor a társadalomszervezés lendületének határt szab az a felismerés, hogy cselekvéseinknek – és így a közigazgatási teljesítésnek is – korlátai vannak. Nem hihetjük azt, hogy a jó teljesítés csupán kormányzati elhatározástól függ. Mértéket téveszt az, aki csak az anyagi jólét szervezésére összpontosít. Még az aranyborjú tiszteleténél is veszélyesebb lehet a jó fejedelem törvényeinek kanonizálása. A mindennapok szorításában távlatokra van szükségünk (legyen az akár eszkatologikus). Egy igazán vonzó jövőkép csupán immanens kategóriákkal bizonyosan nem írható le.

A sikeres működéshez a társadalmi összehangoltság magas fokára van szükség, amihez csak kivételes történelmi körülmények között teremtődnek

meg a feltételek. Az igazságosság megvalósulását remélve végső fokon csak a megigazulás személyes lehetőségében bízhatunk. Az imádságos lelkület in-
nét nézve valóban üdvös, nem vezethet azonban tár-
sadalmpolitikai megoldásokhoz. Erkölcsi ajánlások
és transzcendens értékek ugyanis nem formálhatók
át közvetlenül társadalmi cselekvési programmá.

A közigazgatásnak és az adóigazgatási eljárá-
si jognak vannak olyan elvei, amelyek említésre
érdemesek a disztributív igazságossággal össze-
függésben, úgymint jobbiztonság, arányosság, a
munkateljesítmények mérhetősége, az intézményi
működés átláthatósága, a közigazgatási szervek és
a magánszereplők önszervező képessége és termé-
keny kommunikációja egymással és a külvilággal,
deliberatív demokrácia és nyitottság. Ezeknek az
elveknek az alkalmazása nem hordozza közvetle-
nül magában az anyagi igazságosság megvalósítá-
sának ígéretét, elősegítheti azonban a jobb megér-
tést és a közbizalom megerősödését, végső soron a
társadalmi békét.

A „tranquillitas ordinis” Augustinus által beve-
zetett kifejezése híven tükrözi a keresztény ember
gondolkodásmódját: a felismert igazság rendet szül,
az így megteremtett rend békét hoz magával. A „Ga-
udium et Spes” szerint a béke nem a háború hiánya,
hanem a rend gyümölcse. A békét a változó tár-
sadalmi körülmények között folytonosan építeni kell.
Ezt Andrea Riccardi, a Sant’Egidio Közösség alapí-
tója a következőképpen fogalmazza meg: a dialógus
alkalmas arra, hogy megteremtse azt a struktúrát,
amelyben megfogant az ún. megelőző háború el-
lentéte, a „megelőző béke” (la pace preventiva).

A szentek szegényei

Az igazságosság alapvető kérdése az, hogy milyen
feltételek mellett fogadható el az emberek közötti
vagyon és társadalmi különbség, még inkább az,
hogy mit tegyünk a szegénység felszámolására.
A szegénység keresztény felfogásban több, mint
szociológiai szegénység. Lényegét tekintve nem is
társadalmi, hanem spirituális probléma: próbáljuk
megérteni a szegénységet abban a teremtett rend-
ben, ahol a természet elsajátított javai felett ugyan
rendelkezhetünk, de korlátaink belátásával. Ezért
a szegénység kérdése először is mint annak megér-
tése jelenik meg, hogy a gazdagságnak a keresztény
felfogásban határt szab a természet és az emberi
belátás is. Ez fejeződik ki pl. már a szombatév (a kí-
mélő év) ószövetségi parancsában (2Móz 15,1–11).

A Hegyi beszéd első megszólítottai a szegé-
nyek. Ha boldogok a lélekben szegények (Mt 5,3;
Lk 6,20–21), akkor ez arra utal, hogy a kegyesek
szegények (nem a földi gazdagságra való hivatko-
zással határozzák meg saját helyüket a világban),
a szegények pedig kegyesek (az első meghívottak).
Ilyen értelemben beszélhetünk a szentek szegénye-

iről (πτωχοὶ τῶν αἰῶν). Fontos ugyan a társadalmi
igazságosság problémája, és szakértők vizsgálhat-
ják a disztributív igazságosság különféle megnyil-
vánulásait, ezen túlmutat azonban a kegyelemben
való részesülés boldogsága. Innét érthető meg az,
hogy annak, akinek van, még adatik, akinek vi-
szont nincs, még azt is elveszik tőle, amije van (Mt
25,14–30; Lk 19,11–27). Nem a személyes ambíci-
ónk repíthet el bennünket az Isten országába, ha-
nem a meghívás, feltéve, hogy meghalljuk a hívó
szót (Mt 22,1–14; Lk 14, 15–24).

Deák Dániel

JÓZSEF ATTILA

És keressük az igazságot

Lábunk elkophat hónaljig,
Sej haj, füttyülve baktatunk,
Igazságot keresünk, de
Nem találunk még sehelse.
Nincsen batyunk, csak az agyunk,
Betyárkodó Ábel vagyunk,
Nem kérdik, hogy szívünk dög-é,
Gondolatunk az ördögé,
Lelkünket meg Isten fogja
Sziklaszántó ostorosba.
Hogyha tél van, hát didergünk
S nem is tudjuk, hogy didergünk,
Szemünk, fülünk lefagy együtt,
Lázasszóval melengetjük,
Nem hálunk soha árnyékban,
Zsebünkben is csak szándék van,
Magunk vagyunk: a kenyereink,
Hogyha vesztünk, úgyis nyereink,
Ínség, asszony nem bir velünk,
Északnak meg délnek megyünk,
Koldusokkal parolázunk,
Ott a tanyánk, ahol ázunk,
Összenőtt már a két kezünk
S nem könyörgünk, nem vétkezünk,
Nagy éhünk van s nem éhezünk,
Mindig korábban érkezünk,
Szájunkra a jövő hágott,
Kiáltunk emberebb világot,
Szeretetet, szabadságot,
Szél a lábunk, arcunk áldott,
Nézünk minden követ, ágot,
Ahol utat ki se vágott,
Sej haj, dallal, jó vigasszal,
Asztaltalan szómalasztal
Keressük az igazságot.

Aranyszabályok

Rabbi Szimpláj talmudi mester szerint 613 parancsolat adatott Mózesnek a Tórában, és általa Izraelnek. A tudós rabbi ebből az alaptételből kiindulva az alábbi gondolatmenetet fogalmazza meg.

E parancsolatrendszer 365 tilalmat tartalmaz: ne ölj, ne lopj, hazug szótól tartózkodj, 248 rendelkezés pedig valamely cselekedetet ír elő: tiszteld apádat és anyádat, ősz előtt állj fel, tiszteld az öregot, emlékezzél meg a szombat napjáról.

A zsoltáros Dávid király az előbbieket *tizenegy* erkölcsi szabályban vonta össze: „URam, ki lehet sátrádnak vendége, ki tartózkodhat szent hegyeden? Az, aki feddhetetlenül él, törekszik az igazságra, és szíve szerint igazat szól; nyelvével nem rágalmaz, nem tesz rosszat felebarátjával, és nem hoz gyalázatot rokonára. Megvetéssel néz az alávalóokra, de tiszteli azokat, akik az URat félik. Esküjét nem vonja vissza, ha kárt vall is. Nem adja pénzét uzsorára, és nem hagyja magát megvesztegetni az ártatlan rovására. Aki ezeket teszi, nem tántorodik meg soha” (Zsolt 15).

Jesaja próféta könyvének 33. fejezetében *hét* fő parancsolatot fogalmazott meg: „Aki igazságosan él, és őszintén beszél, megveti a zsarolt nyereséget, nem fogad el megvesztegetést, hanem elhárítja a kezével, bedugja a fülét, hallani sem akar vérontásról, befogja a szemét, látni sem akar gonosztságot. Az ilyen ember magas helyen lakik, sziklaerőd a fellegvára” (Ézs 33, 15–16).

Micha próféta immár *három* szabályról beszél: „...élj törvény szerint, törekedj szeretetre, és légy alázatos Isteneddel szemben” (Mik 6,8).

Harmadik Jesajának *két* parancsolatát köti szívünkre Szimpláj rabbi: „Tartsátok meg a törvényt, cselekedjétek igazságosan...” (Ézs 56,1).

Végezetül Habakuk próféta *egyetlen* mondatban sűríti össze magatartásunk summáját: „...az igaz ember a hite által él” (Hab 2,4).

A hit, legyen akár a szülői példa és nevelés eredménye, legyen bár súlyos filozófiai tépelődések között kiérlelt igazság számunkra, vagy Isten gazdag ajándékaként lelkünk féltett kincse és életünk irányítúje, mindenképpen meghatározza életünket. Egyszerre erő és vigasz forrása, amely a legkülönbözőbb élethelyzetekben az Isten orcáját hordozó emberhez illő és méltó életre irányít bennünket.

Schweitzer József

RAKOS SÁNDOR

Falba simul

Láthatatlan mert falba simul

Jót akar ezért falba simul

Az igaz ember falba simul

Szemérmetlen a tér üressége lenézi

Mögéje lát keres valamit

Mögötte mögötte

Az igaz ember falba simul

Cél igazság érték

Mögötte mélyen legbelül

Az igaz ember falba simul

Láthatatlan mert falba simul

Jót akar ezért falba simul

Az igaz ember falba simul

A rabbi esete a kémelhárítással

A '70-es évek elején a III/II. csoportfőnökség (azaz a címben említett kémelhárítás) úgy látta jónak, hogy foglalkoznia kell egy vidéki város főrabbiával. Annak rendje és módja szerint összegyűjtöttek a leendő célszemélyről minden addig rendelkezésre álló információt. Ezek közül a legkorábbi az ÁVH-nak egy 1953-ból származó jelentése volt. Mellesleg, az akkor cionista vonalon foglalkoztatott tiszt, aki a jelentést írta, később fényes karriert futott be, kiemelkedő szerepe volt a forradalom megtorlásában, így a Nagy Imre-per előkészítésében is. Majd nem kevésbé sikeres (párt)politikai pályára lépett, míg végül a rendszerváltás ihletett pillanatában Izraelbe emigrált. Kis magyar pornográfia.

A közel húszéves gyűjtőmunka hatására maga a belügyminiszter hagyta jóvá: a rabbi elleni bizalmas nyomozást kell elrendelni. Erről az operatív-hálózati eljárásról tudni kell, hogy az 12 hónapra terjedhetett, amit egyszeri alkalommal hat hónapra lehetett meghosszabbítani. Ez konkrétan azt jelentette, hogy az állambiztonsági szolgálat – akár a célszemély környezetéből végrehajtott új beszerzésekkel – a köznyelvben ügynöknek nevezett hálózati személyeket küldhetett a nyakára, ellenőrizhette a postáját, lehallgathatta a telefonját, akár a hivatalát vagy/és a lakását is. Vagyis minden nyílt és titkos eszközzel gyűjthetett információkat.

Bocsássuk már itt előre, végül ez az eljárás 19 hónapig tartott. A fennmaradt iratok tanúsága szerint a szervek egyetlen informátort sem találtak a rabbi hivatalos (hitközség), baráti vagy családi környezetében. A telefon- és egyéb lehallgatások, a levelezés ellenőrzése mellett a helyi állambiztonsági „kirendeltségnek” meg kellett elégednie egyetlen hálózati személlyel, aki addig nem is tartozott barátunk ismerősi körébe.

Az informátor, apai ágon zsidó, azzal az ürügygel kereste fel a rabbit, hogy negyedszázaddal korábbi, vészkorszakbeli élményei hatására egyre inkább foglalkoztatja származása, ennek elhúzódó traumája. A rabbi természetesen kedvesen fogadta, baráti tanácsokkal látta el, de egyetlen olyan információt sem adott, amivel a kémelhárítás kezdhetett volna valamit.

A „finisben”, kudarcát felismerve, az ügynök tartótisztjének be is ismerte, a jelek szerint nem sikerült eléggé a célszemély bizalmába férkőznie. Hazafias felbuzdulásában tehát felajánlotta a szolgálatnak, ha az elvtársak célszerűnek vélik, akkor ő akár be is tér, vagyis körülmélteti magát. Az iratokban nincs nyoma annak, hogy végül sor került-e erre az aktusra.

A megfigyelés – a kor és a szolgálat szokásainak megfelelően – valóban totális volt. A rabbi dossziéja szép számmal őrzi egykori leveleit, a lehallgatót a telefonba szerelték, amit – a vonatkozó jelentés bizonyossága szerint – barátunk a munkaidejének végeztével átvitt a hivatalaként működő szobából a „lakásába”. (Az említett ügynök részletes leírást adott a lakás bejáratának zárjairól, de hogy ennek segítségével vagy szerelőnek álcázva helyezték-e el a poloskát a telefonba, arról nem szól a fáma.)

Amint azt már korábban említettük, a megfigyelést maga a miniszter rendelte el, arról viszont megint csak nem tudunk, hogy kérésének megfelelően milyen gyakorisággal és hogyan tájékoztatták a bizalmas nyomozás eredményeiről. Ahogy mondani szokás: ez még további kutatásokat igényel. Tény viszont, hogy amikor már mindenféle határidőt túllépve végül lezárták az „ügyet”, és zárójelentésben foglalták azt össze, akkor semmivel sem rendelkeztek több érdemi információval, mint az akta megnyitásakor. Amit eredetileg feltételezéseként fogalmaztak meg, az a totális megfigyelést követően sem nyert semmilyen formában nemhogy bizonyítást, de halvány megerősítést sem. Egyetlen új, felhasználható információ birtokába sem jutottak.

Persze nem ez (a leginkább) érdekes. Hanem maga az a tény, hogy barátunk közel két évtizeddel

a demokratikus fordulat után sem ismerheti meg a róla szóló dossziét. Az ugyanis mind a mai napig titkos. Azért titkos, mert azt nem a III/III-as, azaz a belső ellenséggel foglalkozó csoportfőnökség nyitotta, hanem – mint említettük – a III/II., azaz a kémelhárítás.

Mégpedig azért – és ez véresen komoly, ez volt a logika –, mert a szervek szembesültek azzal, hogy egy rabbi, az zsidó, ráadásul még vallásos is, mint ilyen tehát cionista, aki pedig cionista, az akár a Moszad ügynöke is lehet. Vagyis egy református pappal ellentétben nem belső, hanem külső ellenség. Így tehát (esetünkben nem egészen stílszerűen) az Úr 2008. esztendejében a róla szóló iratok még mindig titkosak lehetnek. Nem mondanám, hogy a Mindenható dicsőségére. Persze, az ő türelme végtelen.

Varga László

JÓZSEF ATTILA

Számvetés

Ettem-ittam fekete, undok
mocskot és csípős trágyalevet;
ember vakmerőbb nem lehet.
Ám eddig sohasem voltam boldog.
Ebben a megváltott világban
egy pillanatom nem volt nemes;
sem langyos, édes, kellemes,
mint disznónak a pocsolójában.
Engem sunyiságra oktat
az erkölcs. (Rólad is ezt hiszem.)
Huszonnyolc éve éhezem.
Rajtam már csak a fegyver foghat.
Ezért ülnek oly sötét dolgok,
oly hatalmak a szívemen,
hogy szorong lágy arcú kedvesem,
ha ránézek; pedig mosolygok.
Komor ég alatt üldögélek,
mint hajléktalan a híd alatt.
Mindentől fölmentem magamat,
mert nem lesz utolsó ítélet.

Justitia lutherana

Kezembe véve a Larousse enciklopédiát, váratlanul észrevettem, hogy *Justitia*, az igazság istennője után a *justizmord* a következő szócikk. Persze a szavak eredete azonos, így a sorrend nem meglepő, mégis meghökkentő: az igazság szimbólumát rögtön az igazság halála követi.

Remélem, a valóságban nem ilyen tragikus a helyzet. Bár soha nem hittem az igazság abszolút voltát, és gyakorló jogászként is sok kétség merül fel bennem az igazságszolgáltatás működtethetőségével kapcsolatban, mégis elfogadom, hogy szükség van a törvénynek, jogrendnek nevezett játékszabályokra.

Ennek az esztendőnek az első felében – egyházközségünk ügyeit intézve és az evangélikus közélet eseményeit nyomon követve – többször kapcsolatba kerültem az egyház igazságszolgáltatási szerveivel. Érdekes tapasztalat volt.

*

Talán nem mindenki tudja, hogy hazánkban – más demokráciákhoz hasonlóan – az egyházak belső életükről, intézményeikről, ezek működéséről egyházi törvényeket és más jogszabályokat (szabályrendeleteket) alkothatnak. Ezek szabályozzák például az egyház gazdálkodását, az egyházi személyek jogállását és az egyházi igazságszolgáltatás szervezését, működését is. Egyházaink nem csak jogszabályokat alkothatnak, de az egyházi jogviszonyokból eredő viták elbírálására jogszolgáltatási szerveket is létrehozhatnak. Így evangélikus egyházunkban működnek fegyelmi tanácsok, egyházi ügyészek és egyházi bíróság is.

Még kevesebben tudják, hogy az egyházi jogszabályokra alapított jogviszonyokból származó viták állami (világi) bíróság elé nem vihetők, ezekben az ügyekben az egyházi jogszolgáltatási szervek döntései állami bíróság előtt nem támadhatók meg. A Magyar Köztársaság Alkotmányának 60.§ (3) bekezdése szerint Magyarországon az egyház az államtól elválasztva működik. A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. tv. 15.§ (2) bekezdése pedig kimondja, hogy az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható. E két törvényhely alapján az Alkotmánybíróság alapvető következtetéseket vont le. A 4/1993. (II.12.) AB határozat átfogóan értelmezte az alkotmány idézett passzusát, és megállapította, hogy a szétválasztás elvéből következően az állam nem avatkozhat bele az egyházak belső ügyeibe.

Figyelemre méltó az Alkotmánybíróság 32/2003 (VI.4.) számú határozata is. E szerint az egyház és a vele jogviszonyban álló személyek közötti állami

jogszabályokon alapuló jogviszonyból eredő jogvitát az állami bíróságnak érdemben el kell bírálnia. Az egyházi jogszolgáltatási intézmények kizárólagos joghatósága csak olyan jogvita elbírására vonatkozik, amely egyházi jogszabályokon alapuló jogviszonyból ered.

Összefoglalva megállapítható, hogy az egyházi jogszabályok és jogszolgáltató szervek szerepe nagyon jelentős. Társadalmi méretekben több millió ember azzal az önkéntes elhatározásával, hogy valamely egyházhoz csatlakozik, bizonyos jogai és kötelezettségei vonatkozásában automatikusan kilép az állami igazságszolgáltatás keretei közül, és aláveti magát az egyházi igazságszolgáltatásnak. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy állam és egyház elválasztásának megkerülhetetlen következménye az egyházi jogalkotás és jogszolgáltatás intézménye. Liberális szellemű emberként, az önkéntes, szabad társulások és közösségek elkötelezett és gyakorló híveként is elfogadható lenne számomra egyházi belügyeink, jogvitáink független állami bíróság által történő elbírálása.

De az egyházi bíraskodás ma érvényes rendje jogszerű és sokak szerint kívánatos. Ez a rend súlyos felelősséget ró az egyház jogalkotó- és jogalkalmazó szerveire.

A következőkben három, egymással részben összefüggő, egyházi bíróság elé került esettel nyilvánvalóvá teszem, hogy hová vezet, ha az egyházban az igazságszolgáltatás működése bizonytalan, kiszámíthatatlan, tehát alacsony színvonalú.

Az országos irodaigazgató választása – I.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Elnöksége 2007 végén pályázatot írt ki az országos irodaigazgató állására. A pályázatra hárman jelentkeztek. Az eddigi igazgató, Hafenscher Károly, valamint két új jelölt, Fülöp Attila és Kákay István. A kiíró a törvény felhatalmazása alapján előkészítő bizottságot bízott meg a pályázatok törvényességének vizsgálatával és véleményezésével. A bizottság 2008. január 25-én – zárt ülésen – úgy döntött, hogy csak két jelölt anyagát terjeszti az Országos Presbitérium elé. A kizárt Fülöp Attila pályázatát nem találták szabálytalannak, de az nem nyerte el a bizottság tetszését. A bizottság tehát túllépte véleményezési jogát.

Az előkészítő bizottság előterjesztését a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma 2008. január 31-én tárgyalta meg. A törvény szerint az Országos Presbitérium értékeli a pályázatokat, és jelölte(ke)t állít a zsinat elé. Ezen a szintén zárt ülésen többen kifogásolták, hogy miért nem kapták meg Fülöp Attila pályázatát, és hogy őt – szemben a másik két jelölttel – miért nem hívták meg az ülésre. Vita és megbeszélés után az Országos Presbitérium elfogadta a kialakult helyze-

tet, és csak két jelölt anyagát terjesztette a választásra jogosult zsinat elé. Első helyre Kákay István, második helyre Hafenscher Károly pályázatát sorolták. Az Országos Presbitérium – tudomásul véve az előkészítő bizottság hibáját – Fülöp Attila pályázatát nem értékelte. A zsinat 2008. február 16-án két jelöltet hallgatott meg, és közülük többségi szavazással Kákay Istvánt választotta a posztra.

A fenti eljárást kifogásolva 2008. február 19-én Fülöp Attila törvényességi felügyeleti eljárás lefolytatására kérte dr. Hidas János országos ügyészt. Az ügyész a beadványt választási panasznak tekintette, és a vonatkozó törvény előírásának megfelelően – 2008. február 20-án – továbbította azt az egyházi bíróságnak. Az egyház bírósági törvénye szerint (2005. évi IX. tv., a továbbiakban: Btv.) a választási panaszt a vélelmezett jogsértés napjától számított nyolc napon belül lehet előterjeszteni. Ez a határidő jogvesztő, ellene mulasztás igazolásának nincs helye.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Bíróságának elnöke, dr. Giró Szász János 2008. március 17-ei végzésével Fülöp Attila beadványát idézés kibocsátása nélkül elutasította. A bíróság indoklása szerint Fülöp Attila beadványa elkésett, mert a rendelkezésre álló nyolc napot a vélelmezett jogsértés időpontjától – a 2008. január 31-ei presbiteri üléstől – és nem az arról való tudomásszerzés napjától kell számítani. Így a 2008. február 19-én előterjesztett panasz elkésett.

A bíróság indoklásában előadta, hogy egyházi törvényeink szerint az érintett személy köteles utánajárni annak, hogy ügyében a választási eljárás

során milyen döntés születik. Akkor is, ha a döntést hozó ülésre nem hívják meg. A bíró megjegyezte, hogy ez a helyzet a demokratikus törvényességi követelmények érvényesülése szempontjából aggályos, de a nyolcnapos jogvesztő határidő köti a bíróságot, ezért nem lehet tekintettel erre az aggályra.

A bíróság döntése több kérdést is felvet.

1. Ha az előzetes döntés zárt ülésen született, miként járhat ennek utána az ülésre meg nem hívott, de érintett jelölt? Másként fogalmazva: elvárható-e az evangélikus egyház érintett tagjától, hogy zárt ülések személyét érintő döntéseit titokban, tehát szabálytalanul megszerezze, esetleg kitalálja még a jogvesztő határidő letelte előtt?

2. Ha Fülöp Attila pályázatát az előkészítő bizottság 2008. január 25-én zárta ki a további versenyből, akkor a bíróság miért 2008. január 31-ét, az Országos Presbitérium ülésének napját tekintette a vélelmezett jogsértés napjának? Miért nem január 25-ét?

3. A választás a zsinat hatáskörébe tartozik, melynek ülése 2008. február 16-án volt. Ezen az ülésen a zsinat – tudomásul véve a korábbi eljárást – csak két jelölt közül döntött. Miért nem ez az időpont a vélelmezett jogsértés napja?

Fontos kérdés, vajon a bíróság meggyőződött-e arról, Fülöp Attila mikor értesült a kizárásáról?

A bíróság erről ítéletében azt írta, hogy maga a panaszos, Fülöp Attila közölte beadványában: Kertész Géza zsinati gazda 2008. február 6-án írt levélből értesült a hírről. Azt azonban, hogy Fülöp Attila ezt a levelet mikor vette kézhez, a bíróság nem kérdezte meg. Pedig Kertész Géza levelét Fülöp Attila jóval később kapta meg. A levelet ugyanis a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközségnek címezték, ahol Fülöp Attila segédlelkész. A pályázatot nem az egyházközség, hanem Fülöp Attila nyújtotta be, aki pályázatában a saját címét adta meg. A zsinati gazda tehát rossz helyre küldte levelét, ezért annak kézbesítése semmiféle jogkövetkezménnyel nem járhat. Meg kell jegyezni, hogy a levél egyházközségi kézbesítésének időpontjáról sem győződött meg senki.

Az elsőfokú ítéletnek még egy komoly „szépséghibája” volt. A panaszt a bíró 2008. március 17-én hozott végzése idézés kibocsátása nélkül utasította el. A választási panasz beérkezését követően több mint három héttel. A Btv. 56. § (1) bekezdése szerint a bíróság elnöke a keresetlevelet nyolc nap alatt köteles megvizsgálni, hogy megállapítsa, helye van-e a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának. A bíróság tehát magára nézve nem találta kötelezőnek a jogszabályban előírt határidőt.

Fülöp Attila az elsőfokú végzés ellen fellebbezést nyújtott be. A másodfokú bíróság jogerős végzése a fellebbezést elutasította, és az elsőfokú végzést ki-

lenc sor indoklással helyben hagyta. A rövid indoklás szót nem ejtett arról, hogy az elsőfokú végzés a törvényben előírt nyolcnapos határidőn túl született. Leszögezte viszont, hogy Fülöp a panaszát csak a tudomásszerzést követő nyolc napon belül nyújthatta volna be. (Ez komoly előrelépés az első határozathoz képest, hiszen így mégsem kell Fülöpnek magától kitalálnia, hogy mi történt a zárt ülésen.) A panasz benyújtására nyitva álló nyolcnapos határidő kezdő napja a bíróság szerint, amely Fülöp saját „állítására” hivatkozik: 2008. február 6-a.

Mint a fentiekben már leírtam, Fülöp Attila soha nem állított ilyet. Annyit mondott, hogy kizárásáról a 2008. február 6-ai levélből értesült. Sőt! Fellebbezésében Fülöp leírta, hogy a levelet később kapta meg, mert azt rossz címre küldték. A bíróság ezzel nem foglalkozott, nem ellenőrizte, hogy mikor és howá kézbesítették a levelet.

*

Fülöp Attila meggondolatlan volt. Nincs mentség arra a mulasztására, hogy egy meg nem határozott időponttól kezdődő nyolc nap alatt nem találta ki a részére meg nem küldött hírt. E mulasztásnak helyrehozhatatlan következménye volt, hiszen Fülöp Attila idő előtti kizárása a versenyből a választás végeredményét befolyásoló döntés volt.

A bíróság késedelme, a rá vonatkozó nyolcnapos határidő be nem tartása viszont semmiféle következménnyel nem járt.

Az országos irodaigazgató választása – II.

A zsinat döntését az országos irodaigazgató megválasztásáról, 2008. február 18-án dr. Hidas János országos ügyész is megtámadta. Választási panasz szerint a zsinat négy pontban is megszegte a választása törvény és a zsinati ügyrend előírásait. A szabálysértések a következők:

1. A zsinat elnöksége az ülés előtt nem postázta ki a zsinat tagjainak a teljes pályázati anyagot, így nem biztosította, hogy a tagok az ügy tárgyalásához szükséges valamennyi információ birtokába jussanak.

2. A zsinati elnökség a választás előtt olyan írásbeli javaslatot juttatott el a tagoknak, melyben a zsinati ügyrendtől eltérő tárgyalási módot javasolt a választás lebonyolítására.

3. Az ülés levezető elnöke nem ismertette a szavazás szabályait.

4. A szavazócédula jogszabálysértő volt, mert a törvény szerint a jelöltekre egyértelmű igennel vagy nemmel kellett volna szavazni, de a leadott szavazólapokon erre nem volt lehetőség.

Az ügyész választási panaszában az eredmény megsemmisítését és a teljes eljárás megismételtetését kérte a bíróságtól.

A zsinati elnökség válaszában a panasz elutasítását kérte.

1. Előadta, hogy a pályázati anyagokat e-mailben kiküldték a tagoknak és az az ülésen is a rendelkezésükre állt. Sőt! A jegyzőkönyv tanúsága szerint a zsinat ülésén feltették a kérdést, hogy mindenki megismerte-e az előterjesztett anyagot. Senki nem tiltakozott.

2. A beadvány leszögezte, hogy a választási eljárást a korábbi írásbeli javaslattól eltérően a zsinati ügyrendnek megfelelően bonyolították le, és ezt a jegyzőkönyv tanúsítja.

3. A jegyzőkönyv igazolta azt is, hogy a levezető elnök pontosan ismertette a választási eljárás menetét.

4. Végetül a zsinati beadvány jelezte, hogy a szavazócédula az egyház sokéves gyakorlata szerint készült, a jelöltek nevét tartalmazta, akikre aláhúzással lehetett szavazni. A szavazócédulából minden szavazó szándéka félreérthetetlenül megállapítható volt.

Az elnökség arra kérte a bíróságot, állapítsa meg, hogy a választás eredményére kiható törvénytörés nem történt, ezért a panaszt utasítsa el.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Bírósága elnökének, dr. Giró Szász Jánosnak 2008. március 26-ai ítélete megsemmisítette a választás eredményét, és elrendelte az egész eljárás megismétlését. Az ítélet két pontban fogadta el az ügyész panaszát.

1. A bíróság álláspontja szerint a meghívóval együtt a tárgyaláshoz szükséges írásos anyagokat

is postázni kellett volna, ennek hiányában, minősített többséggel kellett volna szavazni az ügy napirendre vételéről. Ez nem történt meg.

2. A másik hiba a jogszabálysértő szavazócédula volt.

A bíróság kifejtette, hogy célszerűségi szempontok csak a szabályozás megváltoztatására adhatnak okot, a szabályokat azonban nem írhatják felül.

Egy igen érdekes pontját külön is megemlítem az ítéletnek. A bíró indoklásában kifejtette, hogy az eljárás megismétlésére a Fülöp Attila által indított másik eljárás is okot ad. E másik eljárást elkésettsége miatt nem lehetett lefolytatni, de abból jogsértés elkövetésére lehetett következtetni. Fülöp Attila panaszából ugyanis kiderült, hogy az előkészítő szakértői bizottság törvényellenesen nem terjesztette az Országos Presbitérium ülése elé Fülöp Attila anyagát. Az országos ügyész által kezdeményezett választási panasz ügyében tehát a bíró egy másik, le sem folytatott választási panasz beadványának érvelésére hivatkozott, jóllehet az országos ügyész az általa indított eljárásban nem kifogásolta Fülöp Attila idő előtti kizárását.

Az ítélet ellen a zsinati elnökség 2008. március 30-án fellebbezett. Ebben azt hangsúlyozta, hogy a Btv. 82.§ (1) bekezdése alapján a választás eredményét csak a választás eredményére kiható törvénytörés esetén lehet megsemmisíteni. Ilyen szabálysértés azonban nem történt.

A bíróság másodfokon eljáró tanácsa (dr. Brolly Anna tanácselnök, dr. Balás István és Balicza Iván) 2008. április 3-án megsemmisítette az elsőfokú íté-

letet, és az ügyész választási panaszát elutasította. Így a zsinati választás eredménye jogerősé vált.

Az ítélet indoklása szerint a fellebbezés alapos, mert a választás eredményére kiható törvénysértés nem történt. Az ítélet indoklása megállapította azt is, hogy a zsinat többször is megszegte az eljárási szabályokat. Ám a bírók ezt nem szankcionálták, helyette azt hangsúlyozták, hogy a bíróság döntése a munkáját megalapozó 2005. évi IX. tv. célját tartotta szem előtt, azaz az egyház békéjének és rendjének megőrzését.

Az országos irodaigazgató megválasztásának regényes fordulatai jól jelzik az evangélikus egyház jogszolgáltatási szerveinek bizonytalan működését.

Független állami bíróságon is sokszor születik ellentmondásos ítélet vagy váratlan különbség első- és másodfokú határozat között. Mégis azt gondolom, hogy a világi bíróságok jogalkalmazói rutinja ennyi hiba elkövetését megakadályozta volna.

Ha a bíróság nem tartja be a törvény által előírt határidőket (nyolc napon belül lehet a keresetlet idézés kibocsátása nélkül elutasítani), ha technikailag teljesíthetetlen követelményeket támaszt az ügyféllel szemben (zárt ülések információjának kerülő úton történő megszerzése), ha két egymástól független eljárás során kereszthivatkozásokat tesz (Fülöp Attila „igazát” egy másik, az országos ügyész által kezdeményezett eljárásban értékeli), ha az ítélet indoklása törvénysértéseket állapít meg, de az ebből eredő jogkövetkezményeket, az egyház békéjének és rendjének megőrzése érdekében nem alkalmazza (az országos ügyész által kezdeményezett eljárás másodfokú ítéletében), és ha az ilyen képtelen döntések ellen nincs jogorvoslati lehetőség, akkor megszűnik a jogszolgáltatásba vetett bizalom.

A 2008. február 15–16-i zsinat határozatainak megtámadása

Dr. Hidas János országos ügyész 2008. február 18-ai határozatában törvényességi felügyeleti eljárást indított a Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata 2008. évi 6. ülészaka (február 15–16.) vizsgálata tárgyában. Kötelezte a zsinat elnökségét, hogy küldje meg számára az ülészak előterjesztéseinek teljes anyagát, a zsinati naplót (szó szerinti jegyzőkönyvet) és a zsinati jegyzőkönyvet. A zsinat három döntését (a sajtóbizottság beszámolója tárgyában hozott határozatot, a számvevőszéki jelentés meghallgatása tárgyában hozott határozatot és a csillaghegyi egyházközség kérelme tárgyában hozott határozatot) az ügydöntő határozat meghozataláig felfüggesztette. Az ügyész szerint felmerült annak lehetősége, hogy a zsinat nem a rá vonatkozó jogszabályi előírások szerint járt el. Hogy a zsinat mely lépése, intézkedése és miért volt ellentétes a

jogszabályokkal, azt a határozat egyetlen szóval nem jelezte, azt a mai napig nem tudjuk!

A sajtóbizottsági beszámolót és a számvevőszéki jelentést nem ismerem, de a csillaghegyi kérelmet bizony minden vonatkozásában. Az ügyészi határozat hatásának jogi abszurditása csak az előzmények ismeretében válik érthetővé.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma 2007. március 29-én úgy döntött, hogy 2008-tól négy év alatt összesen százmillió forinttal támogatja a békásmegyeri evangélikus idősotthon építését. E döntést követően, 2007. április-májusban lezajlott a közbeszerzési eljárás, majd az egyházközség aláírta a főállalkozói-kivitelezői szerződést, illetve az állami támogatás igénybevételére vonatkozó finanszírozási megállapodást. 2007. augusztus 6-án megkezdődött az építkezés.

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség 2007. november 9-én azzal a kérelemmel fordult a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériumához, hogy a 2007. március 29-ei döntéssel megítélt támogatást ütemezze át, és igazítsa azt az építkezés tényleges menetéhez. Az Országos Presbitérium a kérdés elbírálását a zsinat elé utalta. Az ügy tehát az átütemezési kérelem miatt került a zsinat elé. Az egyházközség százmillió forintos támogatása ügyében a zsinatnak nem kellett és nem is volt joga döntenie, mert az Országos Presbitérium határozata érvényes és támadhatatlan volt.

A jogi helyzet egyértelműsége ellenére a zsinat tagjai – 2007 decemberében, majd a döntést elhalasztva 2008 februárjában ismét – a támogatás

jogosultságáról vitatkoztak. Többen annak visszavonását is kérték. Pedig az Országos Presbitérium 2007. márciusi döntését sem az országos ügyész, sem más jogosult illetékes nem támadta meg az esetleges kifogás előterjesztésére rendelkezésre álló, a Btv. 21. § (4) bekezdésében megszabott kilencvennapos jogvesztő határidőben. A zsinat sok tagja nem értette, hogy az Országos Presbitérium döntését nem írhatja át, és erre a jelenlévő országos ügyész sem figyelmeztette őket. Végül a zsinat nem szavazott az egyházközség átütemezési kérelméről, de 2008. február 16-án hozott többségi határozatával megerősítette az Országos Presbitérium 2007. márciusi döntését. Erre azonban jogilag nem volt semmi szükség.

Az országos ügyész 2008. február 18-ai határozata tehát egy felesleges döntés végrehajtását függesztette fel! A jogi helyzet az ügyészi határozat után is egyértelmű és világos volt, mégis bizonytalanná vált a már előkészített támogatási szerződés aláírása. A Magyarországi Evangélikus Egyház jogi végzettséggel nem rendelkező vezető tisztségviselői az ügyészi döntés után – érthető módon – úgy gondolták, hogy a határozat felfüggesztés miatt nem írhatják alá a szerződést. Az ügyész indokolatlan döntése egy nyolcszázmilliósi beruházást veszélyeztetett!

A helyzet mielőbbi megoldására a csillaghegyi gyülekezet ügyvédi megbízást adott dr. Horgosi Gabriella részére. Ő 2008. február 26-án keresettel támadta meg az ügyészi határozatot a Magyarországi Evangélikus Egyház Bírósága előtt, kérve, hogy a bíróság helyezze hatályon kívül az ügyészi határozatnak a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség kérelmére vonatkozó részét. A kereset érvei a következők voltak:

1. A zsinati ülésen a törvényességi felügyeletet ellátó ügyész a törvényesség hiányosságára vonatkozóan észrevételt nem tett. Pedig az ügyésznek már a tárgyaláson kötelessége lett volna felszólítani a zsinatot az esetleges törvénytörés abbahagyására, és álláspontját a jegyzőkönyvben is rögzíteni kellett volna.

2. Az ügyészi határozat nem jelölte meg a törvénytörő magatartást és annak bizonyítékait.

3. Az ügyész a Btv. kötelező előírása ellenére nem tűzött határidőt a zsinatnak a jogellenesség megszüntetésére. A törvényességi felügyeleti eljárást – az egyházi jogszabály előírásai szerint – csak a kitűzött határidő eredménytelen eltelte után lehetett volna lefolytatni. (Persze ha az ügyész nem nevezte meg a törvénytörő magatartást, nem is szólíthatott fel annak abbahagyására!)

4. A határozat végrehajtásának felfüggesztésére csak a törvényességi felügyeleti eljárás keretében van lehetőség. Ez az eljárás a jelen esetben – a határozati indoklás és az előzetes felszólítás hiányában – érvényesen nem kezdődhetett meg.

5. A beadvány sérelmezte azt is, hogy az ügyész a felfüggesztő határozattal egyidejűleg kérte be a zsinati jegyzőkönyveket tanulmányozásra, annak érdekében, hogy jogalapot keressen indoklás nélküli határozatához. Vagyis: az ügyész a jövőben esetlegesen meglelendő indok alapján függesztette fel a zsinat határozatainak végrehajtását!

A Magyarországi Evangélikus Egyház Bíróságának elnöke, dr. Giró Szász János 2008. március 15-ei végzésével a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség keresetlevelét idézés kibocsátása nélkül elutasította. A bírósági indoklás szerint nincs jogi lehetőség az ügyészi határozat megtámadására. A törvényességi felügyeleti eljárás megindítása és lefolytatása az országos ügyész kizárólagos hatásköre, ez ellen fellebbezésnek helye nincs. Csak az eljárást lezáró érdemi döntés ellen lehet fellebbezést benyújtani.

Az egyházközség ügyvédje 2008. március 29-én fellebbezést nyújtott be a bírói döntés ellen. Fellebbezésében előadta, hogy a Btv. 56. § (1) bekezdése szerint a bíróság elnöke a keresetlevelet nyolc napon belül vizsgálja meg, annak megállapítása érdekében, hogy helye van-e a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának. Az elsőfokú bíróság három hét után e jogszabályi helyre hivatkozva utasította el a keresetlevelet.

A fellebbezés előadta azt is, hogy érdemben sem helytálló a keresetlevél elutasítása. Felperes nem azért fordult a bírósághoz, mert az országos ügyész törvényességi felügyeleti eljárást kezdeményezett, hanem azért, mert a Btv. szabályait megszegve tette

ezt. Végezetül felhívta a figyelmet arra, hogy az igazságszolgáltatási szerveknek különösen ügyelniük kell a törvényesség betartására és betartatására.

A Magyarországi Evangélikus Egyház Bíróságának teljes ülése – mint másodfokú bíróság – a fellebbezést 2008. április 17-én hozott végzésével elutasította. Az indoklás szerint a fellebbezés nem volt alapos. A bíróságnak a törvény rendszertani értelmezése alapján nincs hatásköre az országos ügyész felügyeleti eljárást megindító határozatának felülvizsgálatára. Ez a jogkör az országos ügyész eljárási jogosultságát csorbítaná. Csak az országos ügyész érdemi, az eljárást lezáró határozata ellen lehet keresetet benyújtani a bírósághoz.

A másodfokon eljáró bíróság ezúttal kitért az elsőfokú bíróság késedelmére, és megállapította, hogy az elsőfokú végzés valóban a törvényben előírt nyolc nap után, tehát törvénytörő módon született. De megállapította azt is, hogy ennek nincs következménye: „A törvény által erre az elnöki cselekményre előírt nyolcnapos ügyintézési határidő belső jellegű, az ítélezési ügymenet időbeli korlátok közé szorítását hivatott biztosítani, elmulasztásához bár az kétségekívül kerülendő – a törvény nem fűz jogkövetkezményeket.”

A bíróság jogértelmezése, mely szerint az ügyési eljárás támadhatósága csorbítaná az ügyész jogait, logikus, ám súlyos következményekkel jár, ezért véleményem szerint átgondolásra, felülvizsgálatra szorul. Nézzük esetünkben az ügyész eljárását és a lehetséges következményeket.

Az országos ügyész indoklás nélkül kezdeményezett törvényességi felügyeleti eljárást. A zsinat határozatait felfüggesztette. A törvény előírása szerint a felügyeleti eljárás lefolytatására maximum hatvan nap állt rendelkezésére. E határidőt az ügyész jelentősen túllépte, az ügyben érdemi döntést nem hozott, az eljárás megindítását később sem indokolta. Eljárása alapjaiban volt ellentétes a rá vonatkozó, már ismerttetett jogszabályi előírásokkal, mindez azonban a bíróság álláspontja szerint nem volt támadható. Egyszerűbben fogalmazva: az ügyész azt tehetett, amit akart. Esetleges károkozásának jogi, anyagi következményei nem őt terhelték volna.

*

Különösen fontosá annak felismerése teszi a bemutatott eseteket, hogy egyházunkban sokan nem értik a jogszolgáltatás valódi szerepét. Nem látják, milyen káoszhoz vezethet a hibás jogalkotás, a bizonytalan és rutintalan joggyakorlat és a jogszolgáltatás valódi célja iránti közömbösség. Döntéseiket, határozataikat, eseti lépéseiket – beismerve vagy önmaguk előtt is titkolva – az a gondolat irányítja, hogy az egyházi jogalkalmazást az egyház általuk vélelmezett érdekeihez kell igazítani. És

hogy mi az egyház érdeke? Azt az éppen megfelelően pozicionált ember határozhatja meg. Remélve, hogy akinek hivatalt adott a sors, annak majd ehhez való bölcsességet is juttat.

Ez azonban elfogadhatatlan. A jog nem mindenható, nem elsődleges és nem mindenké feletti, de játékszerként nem használható. Vagy megteremtjük a következetes, kiszámítható jogszolgáltatás feltételeit, vagy mondjunk le az önálló jogalkalmazás igényéről.

Epilógus. A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség és a Magyarországi Evangélikus Egyház Elnökségének képviselői – felismerve a tényleges jogi helyzetet – 2008. április 2-án aláírták a békásmegyeri evangélikus szeretetház építésének támogatására vonatkozó szerződést.

Az ügyész törvényességi felügyeleti eljárásáról további információom nincs. A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség a mai napig nem kapott tájékoztatást arról, hogy az ügyész felfüggesztő határozata visszavonásra került-e, lejárt-e, bármi egyéb történt-e? Amit tudni lehet: dr. Hidas János országos ügyész 2008 nyarán lemondott tisztségéről.

Breuer Katalin

ADY ENDRE

Volt egy Jézus

Szent elgondolás: volt egy Jézus,
Ki Krisztus volt és lehetett
És szerette az embereket.

Ő mondta: fegyvert a fegyverrel
Győzni s legyőzni nem szabad:
Jézus volt, Krisztus: legigazabb.

Az emberek úgy elrosszultak
(Hiszen nem voltak soha jók):
Most Krisztus-hitünket csúfolók.

Pedig ma is élhet. Föltámadt,
Ki Krisztus és nagyon nagy úr,
De él másképpen és igazul.

Járj köztünk, drága Isten-Ember,
Tavasza van, nőnek a gazok
S kevesek az igaz igazok.

Úgy látlak, ahogy kigondoltak:
Egy kicsit véres a szived,
De én-szívem egészen tied.

A „fortélyos félelem” – és a hazugság vértanúja

A „fordulat évében” (1948-ban) alaposan megváltozott a politikai helyzet, és az értelmiségi „káderek” megítélése is szigorodott. József Jolánnak minden oka megvolt az egzisztenciális félelemre, amely a kitüntetés¹ örvendetes epizódja dacára fokozatosan eluralkodott rajta. A kor megváltozott értékrendjét tükrözte Cserépfalvi jellemezése: hovatovább már „bűnnek számított az, hogyha valaki Zilahy Lajost szerette, vagy Zilahy szellemi köréhez tartozott, bizonyos fokig a Bajcsy-Zsilinszkyvel való ismeretség, barátság, a *Független Magyarország* stb. – nem számított már egyszer csak jó pontnak, hanem inkább rossznak. Jolánban ez belső zavart okozhatott, amit azzal kompenzált, hogy újságírói működésében mindig tökéletesen igyekezett megfelelni a pártkívánalmaknak, mindig osztályharcos cikkeket és riportokat írt. Mert abban a rendkívül kaotikus világban Magyarországon ez a fajta osztályharcosság pozitív, emberszerető, szocialista jellegű dolognak számított.” [...]

[Jolán] igyekezett megfelelni a vele szemben mind egyértelműbben megnyilvánuló elvárásoknak, annál is inkább, mert Cserépfalvi szerint ekkor „az volt az érzése, hogy neki nagyon vigyázni kell, nagyon bizonyítania kell, nehogy hibapontja legyen”. Értett a közvetett üzenetekből is. Amikor 1948. május 22-én fényképes beszámoló jelent meg a lapban Beck András készülő József Attila-szobráról, sejthette, hogy Lukács György itt közölt szavait nemcsak a képzőművészeknek, hanem az íróknak is meg kell fontolnia: „ez a szobor József Attilát nem úgy akarja ábrázolni, ahogyan barátai vagy környezete ismerte, hanem ahogy versei után olvasóközönsége (a magyar proletariátus) őt elképzeli.” Lukács György aktuális József Attila-képre vonatkozó igénybejelentését Jolán akár megrendelésnek is vehette. [...]

Különös jelenség lehetett a szellemi konformizmusra hajlamos Jolán, aki külsőségekben egyáltalán nem volt hajlandó föladni az egyéniségét. Nem öltött terepszínt, mint annyian akkoriban, hanem már-már vakmerő módon ragaszkodott régi szokásaihoz. Miközben lapjában sorra jelentek meg – gyakran az ő tollából – a kártyabarlangok, a luxusüzletek és divatcégek elleni rendőri razzi-

ákról, a presszók, kávéházak bezárásáról szóló, szenzációs tálalású beszámolók, ő hitbuzgó kommunista újságíróként is hú maradt önmagához. „Életvitele semmit nem változott, polgári jellegű maradt – jellemezte ezt az időszakát Cserépfalvi Imre. – Imádott kártyázni, csak a legfinomabb cigarettákat szívta, szeretett jól öltözködni. Amikor a maszek ruhaszalonok részben még működtek a Váci utcában, Jolán ott rendelte meg a ruháit, és gondosan felöltözve ment a taggyűlésre. [...] Ugyanakkor illendőnek tartotta, hogy egyre inkább kifejezze riportjaiban kommunista elhivatottságát is. Nem kétséges, hogy Jolánban volt beleélő képesség, mert elképzelte, hogy meggyőződéses kommunista. Abban az időben feltétlenül groteszknak tűnt, hogy a nagy kommunista most jön a fodrásztól és a legújabb divat szerint van kikészítve. És nem vett fel ferde sarkú cipőt és nem vett fel hibás harisnyát.”

Jolán 1949-ben már gyakran betegeskedik, de eleget tesz minden felkérésnek, amely alkalmat nyújt számára, hogy öccsére emlékezhessen. [...]

Az 1949. június 10-én megnyíló József Attila Múzeum² előzetes politikai reklámjának szánhatta Horváth Márton, a *Szabad Nép* felelős szerkesztője József Jolán régi Rákosi-interjújának újraközlését lapja 1949. május 15-i számában, melyet *Rákosi Mátyás József Attiláról* címmel, egy patetikus-lírai bevezetéssel „aktualizált” szerzője. Ezzel az ismé-

¹ 1948. március 15-én József Jolán, a költő nővére és életrajzírója vette át a Parlamentben József Attila posztumusz Kossuth-díját.

² A Bajza utcai Petőfi-házban megnyílt József Attila-múzeum szobáit a költő bútoraival és személyes használati tárgyaival rendezték be, s az addig előkerült eredeti kéziratait is bemutatták.

telt nővéri gesztussal immár végleg megtörtént a pártköltőnek kikiáltott József Attila legitimációja.

De a kényszerű áldozatoknak ezzel még nem volt vége. A Rajk-per, mely iskolapéldája volt a Párt által kérhető – és nem megtagadható – abszurd szolgálatoknak, 1949 őszén rettegéssel töltötte el az embereket. „Utolsó éveit Jolán szorongások közepette élte – számolt be a végkifejletről a jóbarát, Cserépfalvi Imre. – 1948-49 körül, amikor már katasztrófális tünetek mutatkoztak a politikai életben: kivégzések, letartóztatások, barátai eltűnése stb., Jolánban pánikszerű félelem támadt. Félt, mert nem lehetett tudni, hogy holnap mi lesz, és kire mikor kerül sor. De [Szántó] Judit ugyanígy félt. Félték egymástól, de félték magától az élettől is.”

Ebben a lélektani helyzetben érte őt a Párt régóta esedékes, újabb kérése. A történetek – Cserépfalvi Imre visszaemlékezésében – egy görög sorstratégia szükségszerű, kikerülhetetlen epizódjaként követték egymást.

„Jolánnal ekkoriban már ritkábban találkoztunk – írta. – Haraszti Sándor, az államosított Athenaeum Kiadó akkori igazgatója hívott fel telefonon, és beszélt Jolánról. Bőbeszédűen, nagyon magabiztosan magyarázta nekem, hogy Jolán első műve, a *József Attila élete*, sok tekintetben már időszerűtlen könyv. A szocialista realizmus szellemében megírt József Attila-életrajzra van most szükségük az olvasóknak, bemutatni a harcos, kommunista költőt. Jolán rendkívül sokat fejlődött az utóbbi években – mondta –, és vállalná is egy újabb életrajz megírását. Meleg hangon, bár kategorikusan közölte még velem, hogy József Jolán újabb könyve természetesen az Athenaeum kiadásában fog megjelenni. Igen meglepett Haraszti Sándor közlése, mivel Jolán ilyen fordulatról soha nem beszélt velem. Szerződése pedig a Cserépfalvi Kiadóhoz kötötte.

Jolán látogatása ezután nem sokat késett. Rendkívül zavartan viselkedett, amikor közölte velem, hogy szerződést kíván kötni az Athenaeummal; a József gyerekek életéről akar új könyvet írni. Hasonlítani fog ugyan részleteiben, sőt néha szövegszerűen is az előző könyvére, de mégis más lesz. A szocialista embert akarja erőteljesebben ábrázolni, mert az előző könyvében ez nincsen kellően kidomborítva. Sokat beszélt arról, hogy mennyire fontos most ennek a műnek a megírása. Külön hangsúlyozta, hogy ezzel tartozik a pártnak és József Attila emlékének.

Jolán közléseiből világossá vált, hogy kényszerhelyzetbe került. A második operációja után megtudta, hogy halálos beteg. Látva az irodalompolitikai helyzetet, a személyi kultusz kibontakozását, ő is megingott. Amikor neves írók mind letették a garast Devecseritől Zelk Zoltánig, az írók nagy része igyekezett vérmérséklete szerint a legpozitívabban jelezni létét.”

De miért érezhette úgy Jolán, hogy előző könyve átírásával, majd feledtetésével tartozik a pártnak és József Attila emlékének? Cserépfalvi erre is megtalálta a választ utólagos korelemzése során: „Attila körül a felszabadulás utáni években éreztem a levegőben bizonyos vibrációt. Költészetének nagy részét lehetett vállalni, ki lehetett adni, lehetett szavalni, iskolákban is. De költészetének egy másik része kicsit kétes volt. Akadtak versei, amelyekről nem illett beszélni; voltak olyan válogatott kiadások, amelyekből bizonyos versek tendenciózusan mindig kimaradtak. Komoly esztétikai és politikai problémát okozhatott Attila költészetének értékelése, hiszen bizonyos verseket abban az időben – nem csak a szürrealista versekre gondolok – nem lehetett pozitívan besorolni. Úgy tűnt, hogy a József Attila-»dosszié« még nyitva van Révai elvtárs asztalán, s a dolog nem teljesen megoldott, József Attilát nem lehet teljesen vállalni. A moszkvai írók köre még létezett, egyes tagjai Budapesten éltek, hatottak, és Attilát soha nem szerették. Mindezek azt eredményezték, hogy Jolán is, s egyébként föltehetően Judit is érezte: Attila körül nincs minden teljesen rendben. Ebben a közegben úgy tűnt, ha Jolán írna egy olyan könyvet – és Jolánban nyilván voltak írói ambíciók, ő akart még könyvet vagy könyveket írni –, amelyben Attilát egy finom billettéssel helyreigazítja – kultúrpolitikailag a párt szempontjának megfelelően teszi helyre –, akkor az Attila helyét pozitívan befolyásolja.

Úgy érzem, ilyen alapon születhetett meg az az ötlet, hogy Attila ifjúságáról, a ferencvárosi évekről egy regényes jellegű feldolgozást írjon, olyan motívumokat felhasználva, amelyek párttörténeti szempontból hitelesnek tűnnek.” [...]

József Attila nővére végig akarta játszani megtalált szerepét, a családi krónikásét. Minden áldozatra, még a nyilvánvaló önámításra is késznek mutatkozott, nehogy kitudódjék róla úriasszony-múltja és lelepleződjének polgári vonzalmai – mindaz, amiről Szántó Judit kiszivárogtatott emlékei alapján már amúgy is túl sokan értesülhettek. Bizonyára ilyesfajta személyes motívum is szerepet játszhatott abban, hogy végül is ő vállalkozott arra, amire a pártos gondolkodású Judit minden igyekezete dacára képtelen volt: hogy problémátlanul imádkozható bálványt faragjon a tiltakozni már úgysem tudó, halott költőből.

Ám a lelepleződéstől való félelem önmagában talán mégsem elég magyarázat arra, miért vállalta el Jolán – s játszotta el haldoklása közben is hitelesen – a hamis tanú fölkínált szerepét. Hiszen mások is féltek ekkoriban, de a gyávák cselekvőképességét rendszerint megbénítja a szorongás.

József Jolánt valószínűleg összetett személyisége tette alkalmassá a feladatra. Őt a szorongások közepette is nyugtalan színészvére, eredendő exhibicionizmusa hajtotta. S miután világéletében nem elvegyülni, hanem kiválni: *látszani* akart, idősödő fejjel sem volt képes másféle életformát vállalni, mint amelyet megszokott. A polgári külsőségek olyasféle kapaszkodót kínáltak számára, mint az

egyensúlyát veszített költőnek a jambusok: szilárd talajt, elrugaszkodási pontot jelentettek – tehát nemcsak hogy nem akart, nem is tudott volna megenni nélkülük. Képtelen volt csöndben félreállni s méltósággal nemet mondani, hiszen az egyet jelentett volna számára az egzisztenciális öngyilkossággal. Ráadásul olyan emberek kérték tőle ezt az áldozatot, akikre fölnézett, s akiknek magától értetődőnek ható érvei előtt változatlanul működő apakomplexusa miatt is meg kellett hajolnia.

(Föltehetően éppen erre a lelki mechanizmusra épül az alattvalóikat atyai jóindulattal kezelő diktátorok személyi kultusza. A behódolókat jellemző, önáltató akarategyengeség nem csupán Jolán esetében, hanem kortársai többségénél is megnyilvánult: a fölfelé törekvő, első generációs értelmiségiek mobil tagjaira éppúgy jellemző a felettes-én képződés, mint veszély esetén a pánik és a külső menedékeresés. A defenzív életstratégia szerint boldoguló Jolán sorsát tehát alkati végzete teljesítette be.)

Ki-ki politikai beállítottsága és emberi belátása szerint reagált az újságíró új vállalkozásának hírére. A barátok azonban – látva a nagybeteg belső küzdelmeit – megbocsátottak. Cserépfalvi sem tartott haragot az „árulóval”. „Természetesen kicsit hidegebb lett a kapcsolatunk Jolánnal, de csak átmenetileg. Nagyon sajnáltuk – kölcsönösen – ezt az incidenst, igyekeztünk felejteni, és tudomásul venni a realitásokat. Aggódtunk Jolán egészsége miatt, aki fáradt és ingerlékeny lett. Egyre ritkultak a kedves, meghitt teázgatásaink, bár férje, Berci, nagyon ragaszkodott hozzá, mert ilyen alkalmakkor felengedett Jolán fásultsága, és hosszabb-rövidebb időre visszatért régi csillogása is.” [...]

A napilapos riporter számára nem lehetett gond, miképp faragja meg szavakból azt az életszerű, de közösségi bálványként imádkozható szobrot József Attiláról, amelyet elvártak tőle. Elég régen gyakorolta már cikkeiben, miképp kell kicsikarnia magából és olvasóiból a mindenáron való derűlátást, az erőszakolt vidámságot. Egész életében nem örült annyit, mint ekkortájt írott cikkeiben. [...]

A formai sablon készen állt, csak anyagot kellett beleöntenie. És ő, a helyzettel megalkuvó íróársaihoz hasonlóan, megtette, amit kívántak tőle. Átrendezte a múltat: fantasztikus mesét kreált a megélt valóság elemeiből, Gorkij *Anyá* című regényét és a korabeli didaktikus pionír-történetek dramaturgiáját tekintve műfaji mintának.

A megrendelésre készült könyv valóban a mese szabályai szerint készült, noha a regényíró ugyanazokról a valóságos személyekről mintázta hőseit, mint előző könyvében.³ Míg azonban ott saját él-

³ József Jolán első, hitelesnek tekinthető életrajza – *József Attila élete* címen – 1940 júniusában jelent meg, Cserépfalvi kiadásában.

ménybeszámolóként, egyes szám első személyben adta elő s élte újra gondolatban családjuk viszonytagságos történetét, s leszámítva apróbb-nagyobb ferdítéseit, alapjában véve hitelesen ábrázolta fivére portréját és tragikus életútját – ezúttal nézőpontot váltott: egyes szám harmadik személyben szólva, a hitelesség *látszatát* keltő, eleven stílusban, érzékletesen ábrázolta a proletárok viszonytagságait és az öntudatos munkásosztály harcait az úri Magyarországon – József Attila, a kommunista pártköltő sorsán keresztül.

A meglehetősen sokszereplőssé duzzasztott ifjúsági regényben azt a kultúrpolitikai szempontból „problémátlannak” minősülő életszakaszt idézte fel, amikor öccse még nem került szembe a dogmatikus marxistákkal, s elvegyülve a vele egyívásúakkal, tudásban mégis magasan kiemelkedve közülük, szeretetre méltó egyéniségével is lenyűgözve elvtársait, az igazságos jövőért küzdő forradalmárok közé állt.

Az új típusú, szocialista-realista szellemű regény alkalmat adott írójának a múlt teljes átértékelésére: a megszépítő emlékezet és a képzelet mozgósítására. A gyermekkori rémségeket a régóta őrzött-melengetett emlékmorzsák fölnagyításával idillé színezhette. A kámforra vált Papát imádnivaló, gyermekeiért minden áldozatot vállaló, szervezett munkásként festette le, aki családjának kívánt jobb megélhetést biztosítani, ezért zarándokolt a nyomor elől a munkanélküliek Mekkájába: Amerikába. A Mama sem az a nélkülözésektől lelkileg megrokkant fiatalasszony e lapokon, amivé sorsa

formálta a valóságban, hanem férfiakat megszegyenítően szívós, bátor, harcos egyéniség, a munkásszolidaritás mintaképe. Spontán agitációival a forradalmi eszmék iránt közönyös vidéki szegény-parasztokat is képes ráébreszteni elemi létérdekeikre: a munkásosztállyal szövetségben megvívható osztályharcra. Önmagáról is egyes szám harmadik személyben, Jockó néven írt: a legnagyobb József-lány a baloldali érzelmű Makai Ödön feleségéeként ugyanolyan öntudatos, a polgári társadalom illemszabályaira fittyet hányó teremtés, mint majd Attila és Judit, az ideális kommunista élettársak lesznek.

Se szeri, se száma a csúsztatásoknak és a kitalációknak, amelyeket a regényíró József Attila eszmei tájékozódásának érzékeltetésére a hiteles emlékek közé keverve közreadott. Sem a családi konfliktusokról, sem fivére kamaszkori szertelenségeiről, szenvedéseiről, lelki válságairól nem ejtett szót – ellenben úgy állította be, mintha a lázító, forradalmi verseivel amúgy is sok ellenséget szerzett gimnazista kommunista eszméi miatt nem akart volna visszamenni a makói internátusba, a „megyei birtokosok és nagygazdák csemetéi közé” – holott öngyilkossági kísérlete miatt az igazgatóság döntött úgy, hogy nem veszik vissza.

Kétségtelen, hogy József Attila gyermek- és ifjúkorának eseményei tálcán kínálták az író számára a politikai szempontból eleve jól kiaknázzható, hatásos jeleneteket. De míg első könyvében beírta a lázító tények közreadásával, ezúttal minduntalan magyarázni igyekezett a történeteket, és idegen testként beiktatta a hivatalos kultúrpolitika által elvárt paneleket is könyve szövegébe. Egy messze tomboló vihar mennydörgése például „úgy ért el hozzájuk, mint egy távoli tüntetés moraja”. A harmincas évek elejének miliójét pedig láttató szavakkal, de a didaktikus jellegből adódó sutasággal így jellemezte:

„Félt és szorongott az egész világ. Ezek az évek azzal teltek el, hogy az emberiség reszketett a jövőtől: a fasizmus már fegyverkezett. A szellemi élet ijedt jajkiáltásokat hallatott, de nem a proletáröntudat magas fokáról. Akadtak költők és írók, akik felcsaptak a kormányhatalom igriceinek, új ezer évre szóló reformkorszakot kínáltak a népnek szabadságvédelem és szocialista gazdaságpolitika helyett. A népet paraszti formában eszményítették: árvalányhajasan és gyöngyös-bokrétásan.

Csak a párt, a mozgalom folytatta töretlenül meg nem alkuvó harcát.

Az ezerkilencszázharminckettes esztendőben a rendőrség kegyetlen hajszát indított a kommunisták ellen. Megteltek a börtönök. Besúgó hada settenkedett az elvtársak nyomában. A szemináriumok folytatását beszüntették, nehogy rajtaüsse az embereken. A mozgalom egészen a föld alá

került, a föld alatti munka fokozódó elszántsággal folyt tovább.

Attilát is besúgták.” [...]

A terepszínt öltött író minden alkalmat megragadott, hogy a színes „valóság”-ábrázolás mellett a tudatformálás és az ítékezés megkerülhetetlen feladatát is elvégezze. Ahol csak tehette, kipellen-gérezte a szegényeket szipolyozó háziurakat, a kereskedőket, a kulákokat, a módos gazdákat. Így lettek a regényben Gombaiék osztályellenségek, s nagyítódta föl az öcsödi borzalmak. A húszas évek osztrák fővárosának miliójéről is „lerántotta a lep-let” a pártos szerző [...].

Rákosi Mátyás tanítómesteri szerepeltetése József Attila életében és költészetében olyan ötletnek bizonyult, amely megalapozta a regény mester-séges maradandóságát. József Jolán utoljára ka-matoztathatta kitűnő színpadi érzékét, miközben elkészítette első könyve sajátos parafrázisát. Írás közben olyasfajta képzelte szerepjáték játszódhatott le lelki szemei előtt, mint a pszichoanalitikus ke-zelésre járó páciensben, amikor múltja emlékképei között kutakodik. Ezúttal azonban nem az elfelejtett múlt feltárása volt a cél, hanem a jövő szem-szögéből kívánatos valóságot kellett megalkotni. A célirányosan múltba révedő írói fantáziát nem béklyózta a realitás. Minden további nélkül bele-fért a történetbe, hogy a fiatal Rákosi, az első látás-ra rokonszenves forradalmár a Tanácsköztársaság kikiáltása idején József Attila majdani verssoraival agitál egy népgyűlésen, azt a látszatot keltve, mint-ha ő diktálta volna a költő későbbi, elkötelezett verseit. „*De elvtársaim – ez az a munkásság, mely osztályharcban...*” – ismételte el otthon a Mamának az elbűvölt gyerek a szónok szavait, aki távozóban Lenin *Állam és forradalom* című könyvével ajándé-kozta meg ifjú rajongóját.

Később, amikor az ismeretlen úr a Lovag utcai otthon titokzatos vendégeként újra fölbukkant az életükben, József Jolán már úgy szötte tovább a történetet, mintha a vendég kilétéről mit sem tudó öccse ösztönös megérzését követve Rákosinak írta volna a *Ha megszeretlek, kopogtatás nélkül bejöhetsz hozzám* kezdetű versét. Jolán itt már felhasználta a pártvezérrel készített interjú szövegét is: onnan tudta meg, amit itt már írói mindentudás-sal maga közölt olvasóival: „Olyan lett a közelé-ben, mint a szivacs, mohón szívta magába minden szavát. [...] Mint a tudni vágyó kisgyerek, úgy járt Attila az ismeretlen ismerős nyomában: az az ember volt, akitől sok mindent meg lehet tudni. Ez a találkozás éles fordulatot jelentett Attila szellemi fejlődésében. Marx gazdasági tanainak, a marxi történelemfilozófiának ismeretét ekkor kapta út-ravalóul.” És hamarosan elkövetkezett „életének legszebb pillanata: „a párt fölvette tagjai sorába”. A lelkes párttag pedig, aki kívülről fújta a Rákosi

ajándékkaként kapott Lenin-mű minden sorát, „úgy idézett belőle, mint egy hősi eposzból”.

Ügyesen keverte az író a hatás kedvéért régi könyve hiteles részleteit az új szellemű betétekkel. Meggyőzően hangzott szájából sok minden, hiszen saját gyermekkori falusi-kültelki perem-élménye-it is kamatoztatta. Így vált stílusosan elevenné a végső soron didaktikus regény, hiszen az ízes népi mondókák, nóták, a külvárosi szleng valószerűsítette a vezércikk-stílusú megjegyzésekkel teletűz-delt, mesterkéltné történetet, melyen generációk nőt-tek fel.

Jolán azt hitte, helyesen cselekszik, ha regény-írás közben legyőzi belső ellenállását, s valóságos emlékei helyett ezúttal a fantáziáját mozgósítja. Cserépfalvi, aki közelről szemlélte e vajúrást, meg is neheztelt rá a nyilvánvaló hazugságok, köztük a hamis beállítású Rákosi-epizód miatt. „Miért kell ezt neked csinálni?» – kérdeztem tőle. Akkor mondta: Jaj, Imre, hát hallgass róla, én úgy szé-gyenkezem, de hát ez a politika. Akkor azt hitte – sok mással együtt –, hogy így kell csinálni, hogy a misztifikálás hasznos.”⁴

„Jolán mindent elkövetett, hogy az egyes epizó-dok úgy sorakozzanak, hogy mindegyiknek olyan eszmei kicsengése legyen, ami osztályharcos, ami leleplező a kapitalizmusra vonatkozóan. Attilát úgy idealizálta, mint Verne Gyula ifjúsági regé-nyében a tizenöt éves kapitány figuráját. Ezt Jolán vállalta, már csak azért is, mert ebben az időben a szocialista romantika címszó alatt ez eléggé kö-telező elvként uralkodott. Azt az epizódot, aminek egyébként valóban van történelmi hitele, Rákosi Mátyás és József Attila találkozását és ismeretsé-gét, Jolán erősen földuzzasztotta, kiszínezte, és a könyv egyik fő epizódjának szánta. Úgy érezte, a könyv azáltal lesz különösen érdekes, ha kiderül belőle, hogy maga Rákosi Mátyás, »a nagy vezér és

⁴ Murányi Gábor: *A könyvkiadó tovább jegyzetel. Lá-togatás Cserépfalvi Imrénél. Magyar Nemzet, 1985. július 27.*

népünk tanítója«, József Attila barátja volt. Akkor ez majd Attilát, Attila figuráját, Attila költészetét rendkívüli módon megemeli ebben a politikai helyzetben. Nyilván úgy érezte, hogy ez Attila érdekében igen nagy lehetőség.

Haraszi Sándor, az Athenaeum igazgatója, a könyv kiadója is mindent megtett a harsogó siker érdekében. [...] Minden újságban, ahol kritika jelent meg a könyvről, csak jót írtak, mondhatni hozsannáztak. Jolán különböző íróbarátai és közelebi-távolabbi íróismerősei úgy érezték, hogy kötelező Jolánnak gratulálni ehhez az »újszerű« könyvéhez. Tudom, hogy Révaitól kezdve a legkülönbözőbb írók mind nagy elismeréssel gratuláltak” – idézte föl a könyv fogadtatását az akkorra már erőszakkal felszámolt Cserépfalvi Kiadó vezetője.

„József Jolán a pártos író szenvedélyes tollával rajzolja elénk már a gyermek József Attila és később a tehetségével magasra szárnyaló költő mind szorosabb és elevenebb kapcsolatát a munkásosztállyal és a Párttal – s mindezt olyan sokrétűen, olyan gazdagon, hogy az már mesze túlnő az ifjúsági regények megszokott keretein” – hódolt például Vaád Ferenc, Jolán régi munkásköltő-híve a *Világosság* 1950. júniusi számában a könyvnapra megjelent mű szerzőjének.

Új könyve kétes sikerét azonban az utolsó napjait élő Jolán már nem arathatta le. Mire e sorok megjelentek, már a Bakáts téri klinikán feküdt, ahol rettenetes fájdalmait morfiummal csillapították. „Betegsége rohamosan hatalmasodott el rajta, úgy, hogy az utolsó heteiben már nem lehetett teljesen beszámíthatónak tartani” – emlékezett Cserépfalvi. Sorra meglátogatták egykori, *Magyar Nap*-os kollégái is: az „aranyifjak” megrendülten emlékeztek az utolsó találkozásra. [...]

Haláltusájának megrendítő emlékét legközelebi hozzátartozója, Etus így őrizte meg: „Szörnyű fájdalmi voltak, sokat szenvedett. Amikor érezte, hogy közeledik a vég, magához vont, csillapíthatatlanul zokogni kezdett, és azt ismételte könyörgő hangon: »Kérlek, ne haragudj rám! Ne haragudj

rám!» Én is sírni kezdtem: »Dehogy haragszom! Hogy haragudnék!» És együtt zokogtunk. Aztán bejött az ápolónő, hogy nyugtató injekciót adjon neki, engem kiküldött, és amikor újra bemehettem, ő már nyitott szemmel, mereven, holtan feküdt az ágyban.»

Jolán megkapta a feloldozást összes gyarló bűnéért. De csak a testvérétől. Az utókortól nem.

Epilógus

Másnap a *Független Magyarország* a József Attilát megillető állami elismerést nővérenek tulajdonítva, mint Kossuth-díjas írónőtől búcsúzott a „Rádium-kórházban” hosszas szenvedés után elhunyt főmunkatársától. Harmadnapon – 1950. június 27-i számában – a *Szabad Nép* is megrendült nekrológban adta közre: *Meghalt József Jolán elvtársnő*. Ez a recenzióval fölérő méltatás híven jelzi, hogy a párt elégedett volt a koronatanú szerepével visszaelő író halálos erőfeszítéssel világra hozott legendaszüleményével. „Első regénye, a *József Attila élete*» még a Horthy-fasizmus idején jelent meg, és sokban hozzájárult az agyonhallgatott, üldözött József Attila-versek népszerűsítéséhez. Az idei könyvnapokra elkészült új könyve, *»A város peremén«* már szabadon mutathatta meg ifjúságunknak a nagy költő életét. A személyi hitelességet, amely az egész művet jellemzi, lelkiismeretesen és sok szeretettel gyűjtött adatok sora egészíti ki. Fény derül ebben a könyvben arra az ószinte ragaszkodásra, tanítványi szeretetre is, amely a fiatal költőt Rákosi elvtárshoz fűzte.»

A rákkórház, amelyben József Jolán meghalt, Kőbányai György emlékei szerint eredetileg szülészeti klinika volt, ő maga is ott jött világra. A költő sokat szenvedett nővére feltételezhetően abban a hitben búcsúzott el az élettől, hogy utolsó, kényszerű áldozatvállalása egyenértékű volt egy új élet világrahozatalával, mellyel egyszer s mindenkorra biztosította öccse halhatatlanságát. A torzszülött felmutatásával azonban valójában egész életművét visszavonta, hiszen a megrendelt hattyúdal hitelensége miatt később visszamenőleg is megkérdőjelezték szavahihetőségét. „Mártíriuma” tehát fölöslegesnek és károsnak bizonyult. A hazugság önkéntes vértanúja posztumusz szerepében örökös mostoha-sorsra ítélte magát.

Míg első, igazi regényét az 1947-es újradíadás óta igyekeztek elfeledtetni az olvasókkal – szövegét legutóbb a költő családja adta ki, 1999-ben –, *A város peremén* számos kiadást ért meg az elmúlt évtizedek során. Több nemzedék ebből a szocialista-realista műfaji szabályok szerint konstruált történetből ismerte meg József Attilát, hiszen az ötvenes-hatvanas években a tananyagba is beiktatták. Így aztán, akár akarta és tudta, akár nem, József

Jolán is „lobogó” – vagyis hivatkozási alap – lett a párt számára az igazi József Attila felmutatását módszeresen akadályozó törekvései során.

* * *

Miután Jolánt „a párt halottjaként” eltemették, az iskolás Makai Ádám fölment keresztanya elárvult otthonába, hogy rendezze a hagyatékot. Ekkor váratlanul megjelent egy hivatalos papírt lobogtató ismeretlen férfi, mondván: kiutalták számára a lakást, s kirámolta Jolán minden holmiját a folyosóra: bútorait, képeit, ruháit, könyveit, iratait, evőeszközzeit – majd az üres lakást az Ádámtól átvett kulccsal bezárva eltávozott. Jolán életének eredménye ott maradt egy kupacban a ház folyosóján.⁵

Az irodalomtörténet láthatatlan igazságszolgáltatása mind a mai napig nem mentette föl az írónt jószándékú bűne alól. Több mint fél évszázaddal a halála után azonban megérdemel annyit, mint bárki más: hogy árnyaltan és tényszerűen idézzük meg bonyolult személyiségét és viszontagságos életútját.

Valachi Anna

(Részletek a *József Jolán, az édes mostoha. Egy önérvényesítő nő a huszadik század első felében* című monográfiából. Papirusz Book, Budapest, 2005.)

⁵ Makai Ádám szíves közlése.

JÓZSEF ATTILA

Én nem tudtam

Én úgy hallgattam mindig, mint mesét a bűnről szóló tanítást. Utána nevettem is – mily ostoba beszéd! Bűnről fecseg, ki cselekedni gyáva! Én nem tudtam, hogy annyi szörnyűség barlangja szívem. Azt hittem, mamája ringatja úgy elalvó gyermekét, ahogy dobogva álmait kínálja. Most már tudom. E rebbentő igazság nagy fényében az eredendő gázság szívemben, mint ravatal, feketül. S ha én nem szólnék, kinyögné a szájam: bár lennétek ily bűnösök mindnyájan, hogy ne maradjak egész egyedül.

GAUDIOPOLIS Békásmegyeri Evangélikus Szeretház

Az öregotthont a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség építtette a Penúél Alapítvány közreműködésével a gyülekezeti központ mellett. A háromszintes, 64 apartmanos, 3.600 m²-es épületgyűttesbe 2009 januárjától lehet beköltözni.

A többségében 24 m²-es, illetve néhány nagyobb apartmanban a lakószoba mellett akadálymentes fürdőszoba és beépített, hűtőszekrénnel felszerelt teakonyha található. Az otthonban egyes kétágyas elhelyezés is igényelhető.

Az otthon teljes ellátást nyújt

- naponta három főétkezés a közös étteremben, szükség esetén az apartmanban
- állandó és teljes körű egészségügyi ellátás saját orvosokkal, szakképzett nővérekkel
 - lelkeszi szolgálat,
 - mentálhigiénés, pszichológiai szakellátás
 - gyógytorna, rehabilitáció
 - teljes körű mosatás, takarítás
- társalgók, közösségi helyiségek, tornaterem

Árak

Lakóinktól egyösszegű, kezdő befizetést nem igénylünk. Havi díjaink: 110–180 ezer Ft között, elhelyezéstől függően. Szükség esetén az eltartó vagy a hozzátartozó is szerződéses partner lehet.

Jelentkezés, felvétel

A felvételi ügyintézés előzetes időpont-egyeztetés után az egyházközség székhelyén (1038 Budapest, Mező u. 12.) történik.

Jelentkezését várja:

KOCZOR EDIT, a gyülekezet ügyintézője
Telefon: +36-1-243-1734, +36-06-20-536-0430
E-mail: evangelikusbekas@t-online.hu
Fax: +36-1-243-1734

és

dr. BREUER KATALIN, a gyülekezet felügyelője
Mobil: +36-20-979-4808
Fax: +36-1-312-5918

Az internetről letölthető és kitöltött jelentkezési lapot (www.evangelikusbekas.hu) postán az egyházközség címére, faxon a +36-1-243-1734-es számra küldhetik. A jelentkezés hivatalossá csak a tényleges regisztráció után válik.

Szellemi csontritkulás

(Még nem kész a leltár)

„Hát majd a jövődő fog-e dicsekedni
Mivelünk? vajon nem fogja emlegetni
Orcapirulással e kor gyermekit?”

(Petőfi Sándor: Van-e egy marék föld...
Pest, 1848. január)

Késő estig pakolgattam, rendeztettem a könyveimet, újságjaimat, az apámtól örökölt Continental írógépen kopácsolt, szakadozott, száraz sajt szagát árasztó papírlapokra vert írásokat és az ilyen-olyan megfontolásból – ma már nem mindig látom, miért – eltett följegyzéseket. Máskor is megtörtént már, hogy amikor úgy láttam, fordulathoz érkezett az életem, a könyvtáramhoz, az évtizedek óta őrzött, velem vándorló irataimhoz, vaskos dossziéimhoz, borítékokban továbbmentett fotóimhoz nyúltam először. Nem csupán a tárgyak, hanem sokkal inkább a szellem és az érzelem leltára készült ilyenkor.

A mostani válogatás, rendezgetés, tisztogatás minden korábbinál radikálisabbra sikerült. Húsz-harminc éve őrzött lomjaimtól, sárgult fecniktől, rajtuk őrzött hangulatoktól szabadultam meg, és ugyanilyeneknek kegyelmeztem meg. Mert nincs kegyelem öntisztulás nélkül.

Közben sokféle könyv nyílik szét előttem. Ideoda pásztázok a gondolatok között. Mintha egy repülőgéppel emelkednék az évtizedek idő-térképe fölé. Igen, Radnóti áthallik a zajon, a szavak hangoskodásán, a kövek, tojások motorbögésén, a tisztónak hazudott tüzek mocskán.

De közben megdöbönt, miként törik a ritkult tartású csont. Elveszett mellőle a szellemi támasz. Az ethosz, az a végtelen és örök mértékegység, amiről naiv ifjan úgy hittük, végigköveti és rendezzi életünket, akár a jégkorszakból megmenekült Ginkgo biloba, Goethe időtlen fája. Vajon ez a földtörténeti csoda még velünk maradhat? Vagy ugyanúgy szét-esik, csiráiban megmérgeződik, akár a mi kelet-európai hellenizmusunk boldog emléke? Vajon az ethosz helyébe végképp az a durva, roppant méretű szellemi expanzió lép, amely egyszer már majdnem kipusztította a soknyelvű Babilont, és szögesdrót mögé, gázkamrába hajtotta a reményt?

Visszatérek a könyvek lapjaihoz. Mintha a végtelenségét őrző fa levelei között bujkálnék: „mert valaki felmagasztalja magát, megaláztatik; és a ki megalázza magát felmagasztaltatik” – olvasom Lukács evangéliumában, és jönnek szemben a farizeusok. A szemforgatók, akik mindig tudják, mi-

kor érkezik el a betartandó böjt ideje, akik dézsmát adnak valamennyi szerzeményükből, dicsekednek is véle, ám ezen túl nem mondanak le a hamisságról, ragadozásról, paráználkodásról, lett legyen az testi vagy szellemi. Mert ugyan ők is ismerik, sőt gyakorolják a botránkozás mámorát, de úgy érzik, védettek, akikkel szemben elkövetik vétkeiket. Nem félik, hogy a botránkozás bibliai malomköve lehúzhatja őket.

Mi lesz velünk? – vittem magamban Jeruzsálemig a kérdést, amikor barátommal, Donáth Lászlóval eljutottam a Szentföldre. Közel húsz esztendeje történt. Álltunk az Olajfák hegyén. Szemben velünk az Aranykapu. Befalazva. Az óváros egyetlen zárt kapuja. Damaszkusz felé bezzeg széles országút indult. Igaz, a bástyányi lőrések mögött gépfegyverek lapultak, de aki akart, szabadon nekivághatott a sivatagnak. Volt is nagy forgalom. Töprengtünk, tépelődünk. Hogyan lesz itt megváltás? Egyáltalán, kinek van szüksége a megváltás reményére, kegyelmére, a Megváltó példájára? Akkor még azt a kérdést nem volt okunk fölteni, hogy fenyeget-e a hamis megváltók veszélye? Az Aranykapu körüli muszlim és zsidó sírok némán hallgattak. És a Golgotán sem tűntek föl a motorizált latrok. A kövek nem tudtak válaszolni a gyermeki kérdésre: hogyan lesz az Istenből ember az Emberből isten?

Ma már félnék a választól.

Visszamerészkedem József Attilához. Inkább maradnék kisfiú, mivel tudom: „Hogyha golyóznak a gyerekek, az isten köztük ott ténfereg.”

Elmentünk a Siratófalhoz. Játszó kamaszok között ereszkedtünk a Nyugati Fal tövéig, aminek repedéseiben elrejtettük gyarló kívánságainkat. Álltam a hatalmas kövek előtt, és örömben kicsit sírtam, hiszen láttam, éreztem, mindent mégsem lehet lerombolni, eltüntetni, felszámolni. És a kicsi papírlap, akár egy palackposta, elindult a jövőbe. Titkaimat rábízta a végtelenre. Születésnapom volt. Éppen annyiadik, amennyit az apám összesen megélt. Úgy hittem, azon túl már helyette is élek. Helyette, aki megtanított, mi az írás. Az írás – miként a vonal, a hang, a szín, tisztaság a tettben – figyelmeztetett. Szinte lehetetlen betartani. Talán Kassák képes volt rá. Aztán elhatároztam: miért ne?! Mindenképp meg kell próbálni. Nem szoktam, de akkor imádkoztam – József Attila kezét fogva: „Fogadj fiadnak Istenem, hogy ne legyek kegyetlen árva.”

Kaptam választ.

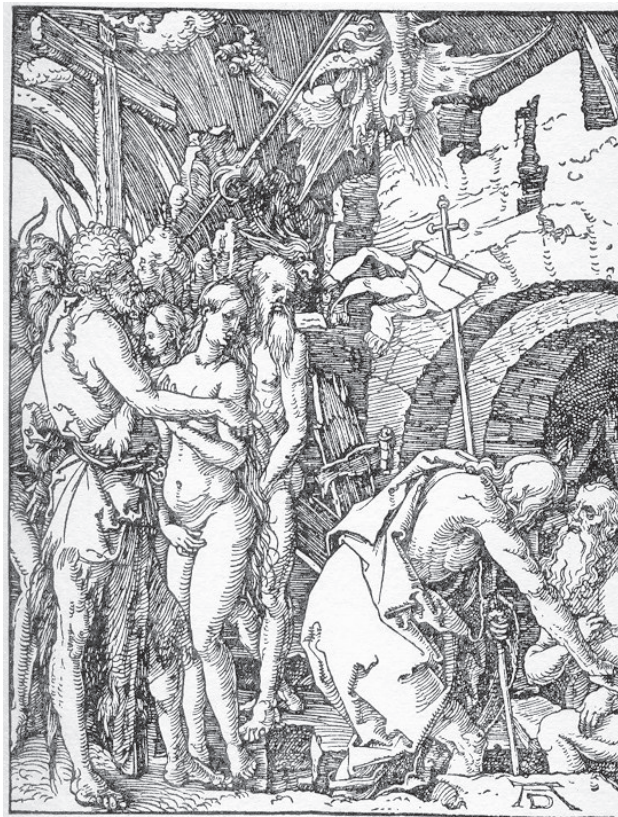
Gyermeki örömmel szálltunk hajóra a Jordán folyó torkolatánál, és a kapernaumi Nyolc Boldogság Temploma közelében kötöttünk ki. És az írás a kövekből szólt: „Ellenfeleddel szemben légy békülékeny idejében, amikor még úton vagy vele, nehogy átadjon ellenfeled a bírácoknak, a bíró pedig a poroszónak, és börtönbe kerülsz.” Van tehát béke? Hm. Naiv ábránd? A remény légszomja?

A sárga újságok közé egy-két nappal ezelőtt megjelent lapok vegyülnek. „Lógni fogsz!” – harsog a cím. De volt már itt szakállasokkal bemocskolt medence és nevek, fotók a Kossuth téri lámpaszlopokon. Újabban pedig hallhatunk számolgotást, hogyan lehet majd a törvényt fenyegetéssé változtatni. Nem kell hozzá sok, csak elhitetni, hogy a farizeus is lehet megváltó. Van már hozzá több gárdányi háttér is, akik szerint „Isten színe előtt kell elszámolni” – mármint akiket megtisztelnek a „polgári szellem” köteleivel és lámpavasaival.

Kik készülnek imígyen a történelmi, magyar jövő dicsőségére, dicséretére?

Neveket most nem mondok. De idézem ama hegyi beszéd csöndes intelmét: „Ezért mondom nektek; ha igazságotok nem múlja felül az írástudókét és a farizeusokét, nem juttok be mennyek országába.”

Csönd ül a szobámra. A sárga újságokból furcsa arcok néznek rám. Apám féltve őrzött kincsei. Mert már ő is tudta, hogy az évtizedes újság történelem. Van itt Károlyi Mihály, Horthy Miklós, Sallai és Fürst, Rákosi, akiért Sztálin kicserélte a '48-as zászlókat, aztán újra Rákosi, meg a szétlőtt Budapest, az árpádsávós Szálásival. Később Nagy Imre és egy szűkszavú közlemény június 16-ról. És jöhetett Kádár május elsején, majd megjelentek a Sztálin-vesztett dísztribünön, akiket már gyermekként is ismertem: Biszku Béla, Rónai Sándor, Benke Valéria, Gáspár Sándor, Aczél György... Mondjam még? Apám nemzedéke. Közöttük sok „tanító”. És

itt vannak azok is, akik velem együtt nőttek föl, öregedtek meg. Mi nemcsak fiak voltunk, hanem kiszemelt tanítványok. Azóta is lebegünk, mint „távolban egy fehér vitorla”, vagy újabb és újabb rajokba gyúrjuk magunkat, akár „Timur és csapata”. Valamikor együtt tanultuk a betűvetést. Kértek tőlünk egy kelet-európai á-t, és körmöltünk, énekeltünk. Azóta többször átrendeződtek a lapok és a kórusok. Ki így, ki úgy. Sokszor ugyanazokon a hasábokon, pódiumokon – most is írunk, éneklünk, ugyanazzal a szavakkal, ugyanazokon a hangokon, mégis másképpen. Van, aki üzletel. Üres szóval, kiásott hagyatékkal, fáradó reménnyel. Házal mindenki, azzal, amije maradt. Kinek mi fizet jobban.

Keresem, van-e még nemes hang, becsületes örökség, tiszta tekintet, romlatlan csönd.

Nem készíték leltárt!

Nincs készen a leltár!

Maradt néhány bolond, aki férfikora delén megtalálta, hová tűzze a zászlóját, és azóta csak pörög, forog körötte a világ. Aki még nem szédült bele, inkább egy csöndes ösvényt keres.

Így teszek magam is. Elindulok a sikátorok felé. Hamar magam mögött hagyom a Cardo csillogó kirakatait, és óvatos léptekkel kerülgetem a Ghionforrás patakját, aminek medrét Ezekias emberei vajták bele a sziklába, hogy a város megmeneküljön a haláltól. Egy kanyarban leguggolok. Tenyerembe vizet meríték, és miközben kortyolgom a szétpergő patakot, egy vízcsepp elszabadul. Utánkapok, és szétömlik a tenyerem. Vagyis nincs menekvés.

Végig kell menni a Praetoriumtól (az ítélezés helyétől) a Kálváriáig.

Egy bolygó zsidóra bízom magamat. Az arca a nagyapámé. Szibériai akvarellt, kifényesített srappelt és apró naptárt kínál nekem. A naptárban bejegyzések: 1921. március 22. (hazatérés az orosz hadifogságból), 1944. március 19. (elviszik a nyilasok Gyórból), 1952. január 15. (a születésnapom), 1956. október 23. és 1957. január 9. (halála előtti nap). Ereszkedünk le a Kidron völgyébe. Nagyapám huncut, ravasz, pillantásokkal méreget, mint aki meglepetést tartogat, amiben csak egyszer lehet részem az életben. Apró templom elé érve búcsúpillantásából kiolvasom, nem fél az elkárhozástól. Magamra hagy a Mennybemenetel-kápolna előtt.

„Ember vagyok, így vagyok nevetséges” – szégyellem el magamat, ahogy ismét József Attila árnya bukkan elő a kövek mögül. Mintha meztelen lenne, akár a kavicsok. Igen, aki ír, a testével ír, meztelenné válik. A tengerparti kavicsok az idők során hasonlók formálódnak. Évekig, évtizedekig holtan fekszenek a fövényen. Koptatja, csiszolja őket a víz, s egyszer megmozdulnak. Lassan közelítenek egymás felé. Homlokuk, arcuk, testük gömbölyödik, sebeik kisimulnak, végül egymáshoz érnek, majd lassan összeforrnak. Eltűnik a titkolózás, szégyenkezés, versengés. Az ellentétek így válnak tiszta egységgé, és az ikerkavicsok elkezdnek sziklává változni.

Nagyapám homlokáról azóta olvasom, hogy a Mindenség létezik. Kapuját úgy hívják: Mea Shearim (Százkapu).

Mikor és melyiken kell belépünk? Mikor és melyiken nyerünk bebocsátást? – forgatom a fölzaklatott és elferdített szavak között a soha meg nem kerülhető kérdést. Hiszen nincs nap, amikor elfeledkezhethetünk róla, lehet, hogy a mai lesz az utolsó és végleg meghatározó tettünk. Félek, úgy száll ránk az éj, mint lopakodó árnyék, ami képes megelőzni a jövőt. Nem tehetek mást, éber maradok, mert álmodni szeretnék. Többször hittem, hogy képes vagyok rá, de már nem tudok újszülöttként kapaszkodni a világba. Nem is ez a dolgom. Nem is ez a dolgunk. Istenkáromló leszek: „Magamban bíztam eleitől fogva.”

És mit kezdek az örökséggel? Mit kezdünk az örökségünkkel? – rakosgatom ki és be a kételyt és a biztatást. Tudunk még kétely nélkül kérdezni és ármány nélkül biztatni? Hiába tanultuk meg réges-rég, hogy nincs mit álcáznunk magunkon, nincs mitől meglepődünk, mégis keressük az újabb és újabb meséket. Az érdek és a kényszer, a félelem és a gőg, a gátlástalanság és a szemérem apály-dagály hullámváza szétmossa a jellemünket. Mert nem tanultunk bele, hogy minden ember külön tenger.

Lassan hajnalodik. A legszebb napfölkeltéket a tengerparton éltem át. Mindig bizalommal vártam a reggelt. Vártam, hogy játszani, mesélni, beszélgetni, báméskodni, kertet ásni, virágot szedni, fát metszeni, kutyát etetni, gyereket sétáltatni, utcát söpörni, istállót, házat, templomot építeni hívni. Utána pedig leülünk néhány finom falat és egy pohár bor mellé... – mert ez a mi testünk és vérünk.

„Sette P ne la fronte mi descritte” – S ő akkor hét P-t írt a homlokomra a kardja hegyével – ötlük eszembe Dante szava a Purgatórium kapujában kapott, bűnös stigmákról, melyekkel – irgalmat remélve – lépett be a Szabadság Országába. Emberteremtő, emberformáló léptek voltak ezek, melyeket a bánat, a gyónás és az elégtétel hármasságában tett meg kísérőjével, Vergiliusszal. Ezek a lépcsők valamennyiünk előtt ott emelkednek, és rákényszerülünk, rákényszerítjük magunkat, hogy egyszer az élet során megkerüljük a dantei Vezekelés hegyét – homlokunkon a hét P (peccatum) –, a hét főbűn sokszor titkolt, de eltakarhatatlan jelével: kevélység, irigység, harag, restség, fösvénység, torkosság, bujaság.

Ismét úgy látom, fényt kell adni az árnyékokra, és elfelejteni az önmagunk száját is fölsebző szavakat.

Különben kizárólag a saját ordításunkat halljuk.

Szendrei Lóriné

JÓZSEF ATTILA

Légy ostoba

Légy ostoba. Ne félj. A szép szabadság csak ostobaság. Eszméink között rabon ugrálunk, mint az üldözött majom, ki tépi ketrecének rácsát.

Légy ostoba. A jóság és a béke csak ostobaság. Ami rend lehet, majd így ülepszik le szíved felett, mint medrében a folyó söpredéke.

Légy ostoba. Hogy megszólal,

ne reszkess,

bár nem győzhetsz, nem is lehetsz

te vesztess.

Légy oly ostoba, mint majd a halál.

Nem lehet soha nem igaz szavad –

jó leszel, erős, békés és szabad vendég mult s jövő asztalainál.

A Nap utcai fiúk visszajönnek

Hölgyeim és Uraim! Kedves Barátaim! Kedves Gyuri!

Szokás idézni a Bibliát: „Kezdetben vala az Ige”. Ne kezeljük ezt most vallási tabuként, maradjunk az érzékelés, a befogadás és a vizualitás örömeinél.

Pléh Csaba professzor szerint az ember először lát valamit, aztán felfogja, kontextusba helyezi, értelmezi, és végül eljut oda, hogy megjelenik a szó, a megfogalmazás – most ne legyünk emelkedettek, ne nevezzük Igének, elégedjünk meg annyival, hogy megtanuljuk, megpróbáljuk kimondani, megfogalmazni –, tehát megjelenik a NYELV.

És hol marad a kép?

Mi marad a megfogalmazások, az értelmezések után?

Vegyék tudomásul: megmaradnak az emlékek és a képek. Újabb és újabb képek.

Az ember – hacsak nem író, aki a szavakban él – képekben, képek között, képek általi önáltatásokban, csalásokban, sztereotípiákban él. Előtte és körülötte a „látható világ”.

Az úrutazások igazi titka ismert minden szakember előtt: a képek képeket szülnék. Ez az ember igazi inspirációja és kényszere arra, hogy újra ránézzen a világra, és ennek hatására megváltozzék. Igaz a híres mondás: az emberiség nagy változása nem az volt, hogy leszállt a Holdra, hanem hogy onnan kívülről meglátta a Földet.

Szomjas Györggyel együtt, amióta az eszünket tudjuk, vagyis a főiskola óta, különösen Halász Mihály halála óta – akinek a neve súlyos név, bizonyították, hogy milyen tehetségeket herdált el a magyar média –, szóval Szomjással és Fekete Ibolyával, színészekkel, zenészekkel, mindazokkal, akiket Gyuri a maga világában partnerré tudott tenni, beleértve magamat is, azon dolgoztunk, hogy kialakuljon a képeknek egy másik világa, magyar valóságunk egy addig ismeretlen, új stílusú transzformációja: **a költői dili. A nyomorreál. A röhejes nyelvtelenség. A proli-popreál.** Tisztelet és hála érte, hogy képzőművészetünk mesterei e kiállítással hozzájárultak ehhez.

Nekem Szomjas a legjobb barátom. Az az ember, akinek nemcsak a tehetségében – ilyenek akadnak még néhányan –, hanem makacs betontisztességében is hiszek. Abban, amit megtapasztaltam a saját bőrömmön.

Az ő inspirációjának és makacs látásmódjának hatására mi megláthattuk, megmutathattuk Budapest más arcait is, a *Nyóckert*. Egy másik világot. Tisztelem erejét: itt sem állt meg, nem akart békésen ülni babérain.

Ezen a kiállításon Szomjas György képzőművész barátai segítségével – ugyanolyan szívós elszántsággal, ahogyan a filmjeit is létrehozta – megláttatja velünk, az a világ természetes rendje, hogy képekből képek születnek. A képek egymást húzzák elő, mert csak így maradhat meg a legelemibb igazság, hogy igenis, **KEZDETBE KINYITÁ AZ EMBER A SZEMÉT, ÉS ELCSODÁLKOZÉK. MERT VALA A LÁTÁS.**

Grunwalsky Ferenc

(Szomjas György kiállítását a Forrás Galériában 2008. október 9-én Grunwalsky Ferenc nyitotta meg.)

JÓZSEF ATTILA

Töredékek

mert megoszlik, mint az egy-élet
az egy-igazság maga is

* * *

Szépen beszélsz! Fogalmad úgy
világít, mint ott kinn a nyers tél
s igazad van! De most aludj,
ma éheztél és nem kerestél,
egész nap új világra lestél.

Benczúr László

1915–2008

2008. október 4-én, 94 éves korában meghalt Benczúr László lelkész, a 20. századi magyarországi evangélikus egyháztörténet egyik jelentős személyisége. A Hét Hárs előző számában Deák Jánosról, egykori soproni ószövetséges professzoráról beszélt. A vele készült interjú további részletének közreadásával emlékezünk rá, aki haláláig megőrizte kritikai attitűdjét, eleven szellemét, lelkési-teológusi és közéleti érzékenységét.

Laci bácsi, Baselből visszajövet tehát fasori segédlelkész lettél.

Igen, de Kemény Lajos mellett nem igazán éreztem jól magam. Egy év múlva helyet cseréltünk a még Sopronból ismert Révész Pista barátommal, ő került a Fasorba, én meg mehettem Kelenföldre Szántó Róbert mellé. Amikor 1937-ben lelkészé szenteltek, először Ceglédre helyeztek, ahol Wolf – a későbbi Ordass – Lajos volt a parókus. Nem akármilyen feladatot jelentett ez az állás: prédikálnom is kellett, az ifjúsággal is én foglalkoztam, és vallástanárként nyolc osztályban tanítottam. Egy év múlva jöttem Budapestre, kelenföldi segédlelkész-ségemről kellett tehát lemondanom, mikor ösztöndíjasként Baselbe utaztam. Valójában ezzel a helycserével csak visszakerültem Kelenföldre. Révész Pista számára persze nem volt olyan kedvező a helyzet, így interpretálta annak idején: kedves Laci, olyan vagyok mint a cövek, le vagyok verve.

Ez 1943-ban történt?

Nem, '41-ben. Azon a nyáron Ruttkay Elemérrel, Csepregi Bélával, Vajtha Vilmosmal Orosházán szerveztünk egy diákkonferenciát az ottani gimnazisták számára. Ott kaptam a táviratot: jöjjenek haza azonnal, mert Szántó Róbert meghalt. Éjszaka már utaztam is vissza, és akkor tudtam meg, hogy lelőtték az irodájában. Még most sem lehet tudni, miért történt, mert az is öngyilkos lett, aki megölte. Egy ideig rám hárult a lelkészi hivatal vezetése, de már szeptemberben sikerült rábeszelnem a presbitereket, hogy menjenek le Ceglédre. Nem ismerték Ordasst, megtetszett nekik, meghívták, s azt hiszem, szeptemberben be is iktatták lelkésznek.

Ordass Lajos mindig is németellenes volt. Igehirdetéseiben azonban egyáltalán nem adott hangot ebbéli meggyőződésének, és prédikációin soha nem ütött át sem közéleti magatartása, sem lelki beállítottsága. Misztikus volt, nem is pietista, hanem misztikus, de a szószéken ennek nem adott hangot. Az imádságaiban inkább. Mikor aztán kitört a háború, minden délután könyörgést tartottunk délután 6 órakor a templomban, ennek egész liturgiáját és imádságrendjét ő állította össze. Zsoltárokból, kiválogatott textusokból és imádságokból.

Itt részint „klasszikus”, kötött szövegű imádságok hangzottak, részint ő maga szövegezte őket. Az egész hétre való rendet összeállította és legépelte, azt hiszem, 3 példányban. Egyet kapott Botta István, egyet én, és egy maradt nála. Én a magam példányát lesokszorosítottam, Laci fiamnak is adtam belőle, talán meg is van nála. Szóval Ordass imádságban fogalmazta meg mindazt, amit el akart mondani, nagy imádkozó volt. Elmélyülten beszélt, hátratett kézzel, minden gesztikulálás nélkül. De a gyülekezet tagjainak fogalmuk sem lehetett arról, mi az ő politikai magatartása.

Ellenem viszont akciót indítottak, mert nem tudtam úgy felmenni a szószékre, hogy elő ne vegyem azt a kérdést, amit éppen akkor sorsdöntőnek tartottam. Egyrészt Izrael kérdését, másrészt azt a gondolatot, hogy átadtuk magunkat egy idegen ideológiának, és ennek a hatása alá kerültünk. A kelenföldi értelmiségi gyülekezet volt, tréfásan úgy mondták: ott mindenki méltóságos úron felül kezdődik. Tipikus középosztály tartozott ide, amelynek kereszténységét nagyrészt az határozta meg, hogy ki antiszemita, kommunistaelenes, Trianon-ellenes és nacionalista. Ezzel a mentalitással hadakoztam én az igehirdetéseimben. Ordassnak levelet is írt egy nyugalmazott ezredes: ha ez a Benczúr László prédikál, nem megyünk istentiszteletre. Még valami olyasmit is említett, ha nem jött volna Hitler, már régen egy katyini sírban feküdnénk mindannyian. Ugyanez az ember – ott lakott a templom közelében –, mikor már közeledett az ostrom, és a pincében a lakása alatt óvóhelyet rendeztek be, s fölállítottak egy kályhát, beperelte az egész házat, hogy a szobája alá füstölnek. Néhány nap múlva aztán egy akna a lakásába csapott be. Mindezt csak azért mesélem el: azokban az időkben minden ennyire relatív volt, ennyit értek bizonyos jogok és kiváltságok.

Említetted, Laci bácsi, hogy a Fasorban a zsidó betérők hitoktatását végezted.

Igen, a Fasorban és Kelenföldön is, hiszen mikor visszaérkeztem Baselből, már jelentős volt a zsidó betérések száma. Szántó Róberttel és később Ordass Lajossal is megállapodtunk abban, hogy senkitől semmit nem fogadunk el, viszont foglalkozunk az emberekkel. Az én feladatom volt, hogy a keresztelés előtt beszélgessek a betérőkkel. Legalább két héten át mindennap összejöttünk egy-egy csoporttal. Mivel a megkeresztelkedésnél el kellett mondani a Hiszekegyet, azt tekintetem feladatomban, hogy a hitvallás egyes ágazataiból, tételeiből kiindulva tanítsak. Mindig az ószövetségi vonatkozásokkal kezdtük, ehhez kapcsoltam hozzá valamit az újszövetségi tanításból. Nagyon jó hasznát vettem Dürer képeinek, főleg a passiósorozatának. Egy mérnök tanítványomtól, aki feleségével együtt járt az óráimra, gyönyörű Dürer-kötetet kaptam aztán ajándékkul.

DL

Illusztrált bibliák, bibliailusztrátorok és Biblia Pauperum

Képekkel díszített Bibliáról csak a 4. század után beszélhetünk, miután a tekercsre írott bibliai szöveget felváltotta a könyv alakú kódex őse, amely két összeköthető fatábla közé szorította a papirusz- vagy pergamenlapokat. Ebből az őstípusból fejlődött ki a középkori könyvkötészet, amely lehetővé tette, hogy lapozni is lehessen a kódexben. A lapok megfelelő rögzítése, összefűzése hosszú fejlődés eredménye volt, amely a reneszánsz kódexben érte el esztétikai csúcspontját. A kézzel írt lapok összefűzési nehézségei határt szabtak a szöveg terjedelmének. A Biblia esetében ezt a nehézséget úgy hidalták át, hogy vagy csak egyes önálló részeit készítették el kódex formában, vagy több kötetbe kötötték a lapokat.

E kódexek legrégebbi és legáltalánosabban elterjedt – illusztrációnak még nem nevezhető – képei a címlapon a *Maiestas Domini*, illetve az egyes evangéliumok előtt a megfelelő evangélistát és a személyéhez tartozó szimbólumot ábrázolják. A *Maiestas Domini*, az Istenre is vonatkoztatható trónoló Krisztus képe Ézsaiás szövegét jeleníti meg: „láttam az Urat, magasra emelt trónon ülve. Palástja betöltötte a templomot” (6,1). És ugyancsak Ézsaiásnál olvassuk: „Ezt mondja az ÚR: A menny az én trónusom, a föld pedig lábam zsámolya” (66,17). Az evangélisták szimbólumai is (Máté = ember vagy angyal; Márk = oroszlán; Lukács = bika vagy borjú;

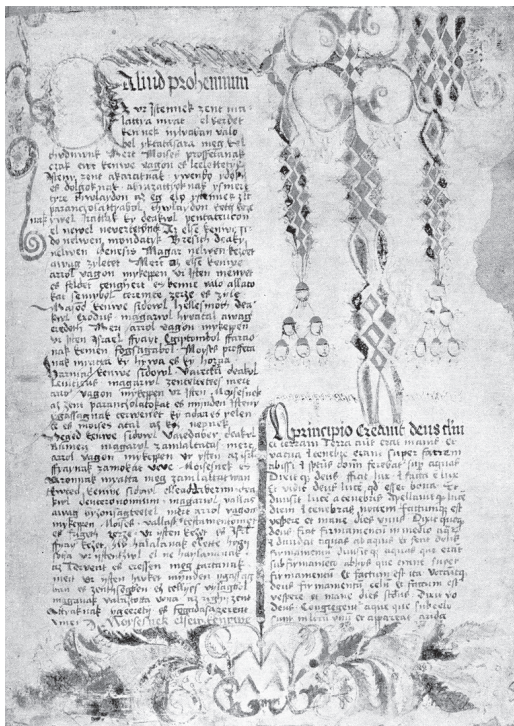

Sylvester János *Uj Testamentum*ának címlapja 1541-ből

János = sas) bibliai szövegre utalnak, mégpedig a Jelenések könyvében említett négy lelkes állatra: „Az első élőlény oroszlánhoz, a második bikához volt hasonló, a harmadik élőlénynek olyan arca volt, mint egy embernek, a negyedik élőlény pedig repülő sashoz hasonlított” (4,7). Ugyanez a motívum megtalálható Ezékielnél is (1,4–7). Itt említjük meg, hogy a keleti egyházban sohasem alkalmazták az evangélisták szimbólumait.

A 9. században már számos kolostorban hivattasszerűen foglalkoztak bibliai szövegek másolásával. Nagyobb kolostori központokban egész másolóműhelyek (scriptoriumok) működtek, festőiskolákkal kiegészülve, amelyekben az illusztrációkat rajzolták vagy festették. Ezek pergamenre készített tollrajzok vagy festett miniatúrák voltak. Az illusztrációk elhelyezése és nagysága kódexenként jelentősen eltérhetett: akadtak egész oldalas címlapok, amelyek a bibliai könyveket egymástól elválasztották, de voltak kisebb, egymás fölé és alá rendelt ciklust alkotó sorozatok is hosszabb események illusztrálására, belillesztve a szöveg megfelelő helyére.

A 9–10. században számos híres festőiskola működött Európában. Köztük a legismertebbek: a reimsi, a tours-i, a római (a falon kívüli Szent Pál-apátságban), valamint a spanyol S. Izidoro és a német reichenauai, eihternachi és kölni iskolák. Ezek mindegyikét egymástól eltérő festési módok jelle-

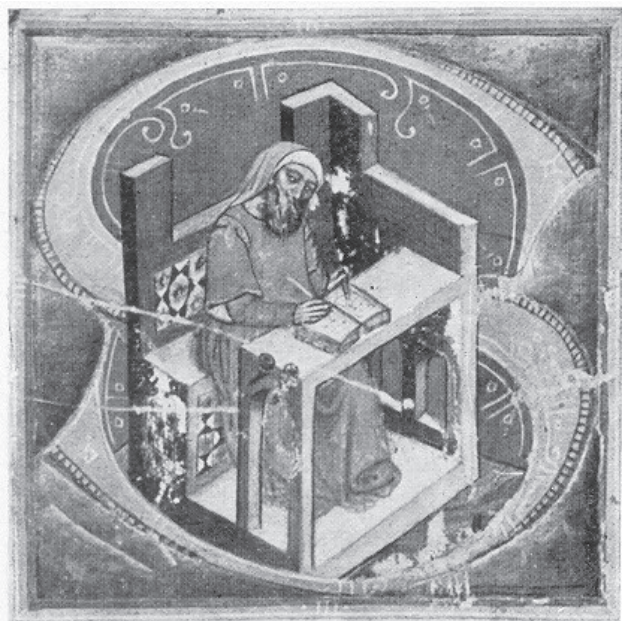

Bibliafordítás. Jordánszky kódex, 1516–1519

mezték. Ebben az időben minden fejedelem, egyházi vagy világi főméltóság készíttetett magának remekművű bibliát vagy evangéliumot, amelyek közül néhány az utókorra is fennmaradt. Nem említettük itt a híres ír és angolszász kolostori másolóműhelyeket, mert azok kelta hagyományokból merített jellegzetes motívumokkal inkább díszítették, mint illusztrálták a bibliai szöveget.

A 13. századi gótika kezdetével megváltozik az illuminátornak is nevezett miniatúrafestő képelrendezési módszere. Egy-egy fejezet vagy bekezdés elején a szó kezdőbetűjét felnagyítják (iniciálé), és nagyságának megfelelő képes mezőbe állítják, amelynek figurális ábrázolása utal a hozzá tartozó szöveg cselekményére. Ez az illusztrálási mód nagyon sokáig fennmaradt, természetesen nemcsak bibliai, hanem világi szövegek esetében is. Az illusztrációk nem korlátozódtak csak az iniciáléokra: gyakori volt a szövegközi fél és negyed oldalas kép, a díszítés gyakran a lapszélekre is kiterjedt, a pompakedvelő megrendelő vagy ajándékozó igényeinek megfelelően.

A 14. század elején új festőcentrumok alakultak itáliai elsőbbséggel. Köztük a leghatásosabb Bolognában működött, de híres volt a nápolyi, a modenai és az avignoni iskola is. A könyvtárral rendelkező fejedelmi udvarok majd mindegyikében volt scriptorium és illuminátorműhely, amelyek az irányadó nagy festőiskolák hatása alatt álltak. Ilyen műhelyek budai létezését Nagy Lajos korában oklevelek igazolják. De volt Visegrádon is, ahol a királyi udvar többnyire tartózkodott, és ahogy ez egy ott készült kódex kolofonjában olvasható. Tudósaink írott forrásokra hivatkozva állítják kassai, nagyváradi, pozsonyi és soproni könyvfestő műhelyek létezését is.

Képes krónika. Kódexet író szerzetest, talán Kálti Márkot ábrázoló iniciálé

Nagy Lajos első nápolyi hadjárata alkalmával mint jogos örökös Magyarországra szállíttatta Róbert nápolyi király pompás könyvtárát, amely ugyancsak hatással lehetett a hazai könyvfestészetre. A királyi műhely legszebb ismert munkái, az ún. *Anjou legendárium* és a *Képes krónika*, ízelítőt adhatnak a korabeli hazai könyvművészet magas fokáról. Ha ilyen remekművű illusztrált Bibliára hazai könyvtárainkban példát nem tudunk is felhozni, az Egyetemi Könyvtár 102. számú hártyakódexében található egy 1331-ből származó bejegyzés, amely pontos utasítást fogalmaz meg az egyházi könyvek másolására és díszítésére. A legszebb – bolognai stílusban, de Magyarországon készült – biblia az ún. *Nekcsei Demeter Bibliája*, amelyet ma a washingtoni Library of Congress őriz. A kétkötetes biblia magyar eredetét Károly Róbert tárnokmesterének, Nekcsei Demeternek (meghalt 1339-ben) a címlapon feltüntetett címere, valamint Levárdy Ferenc legújabb kutatási eredménye igazolja. Levárdy bebizonyította, hogy a gazdagon illusztrált kétkötetes biblia miniatúra azonos volt az ugyancsak a budai királyi műhelyben készült Anjou legendárium képfestőjével. Az Anjou legendárium remekművű képes kódex, a legismertebb szentek életét jeleníti meg, különös hangsúllyal a magyar szentekre, de 64 Jézust ábrázoló bibliai jelenet is található benne. Nagy Lajos öccsének, a még olvasni nem tudó Endrének vallási nevelése céljából készült a sok képi ábrázolás. A könyvek sorsának különös fintora, hogy Washingtonban Nekcsei bibliája mellett a Legendárium egy része is megtalálható. E nem teljes terjedelmében fennmaradt könyv nagyobb részeit a Vatikáni Könyvtár, néhány oldalát pedig a New York-i Morgan Library őrzi. Külföldi könyvtárakban feltehetően lappang még néhány értékes magyar kódex, mint ahogy a Képes krónikát is évszázadokig Bécsben őrizték, és csak 1939-ben, az ún. Velencei Egyezmény nyomán került vissza hozzánk.

A kézzel írt Biblia még illusztrációk nélkül is túlságosan költséges volt a falusi papság számára. E hiány pótlására a 13. század második felétől fadúcokkal sokszorosítható bibliákat készítettek. Ez volt a Biblia Pauperum, vagyis a szegények, pontosabban szegény papok bibliája. Ez a Benedek-rendi szerzetesektől kiinduló kezdeményezés a nyomtatás feltalálása előtti korszak egyik legkitűnőbb találmánya volt. A Biblia Pauperum lényege, hogy képekbe sűrítve mondta el az evangéliumi történeteket, ószövetségi párhuzamokkal kiegészítve, vagyis a tipológiai szentírás-magyarázatnak megfelelően. Ez a módszer – id. Fabiny Tibor meghatározása szerint – az egyes ószövetségi eseményekben, személyekben vagy dolgokban olyan előképeket lát, amelyek majd az Újszövetségben teljesülnek be. A tizenkét apostol ábrázolásával szemben pl. a tizen-

két próféta képét helyezték el, vagy az úrvacsorát a mennyei mannaszedéssel párosították. A képekhez minimális szöveg vagy csak mondatszalg járult, a képet ugyanis könnyebb volt a fadúcokba metszeni, mint a nagyobb precizitást kívánó középkori betűket. A fametszésű képet és szöveget is tartalmazó nyomtatódúccal már néhány másolatot is tudtak készíteni, vagyis ez volt a sokszorosítási technika őse. Fadúcokat még Gutenberg találmánya, a mozgatható ólombetűkkel való nyomtatás elterjedése után is használtak az illusztrált könyvek nyomtatásakor, mert azt mint magasnyomást a szöveggel együtt tudták nyomtatni.

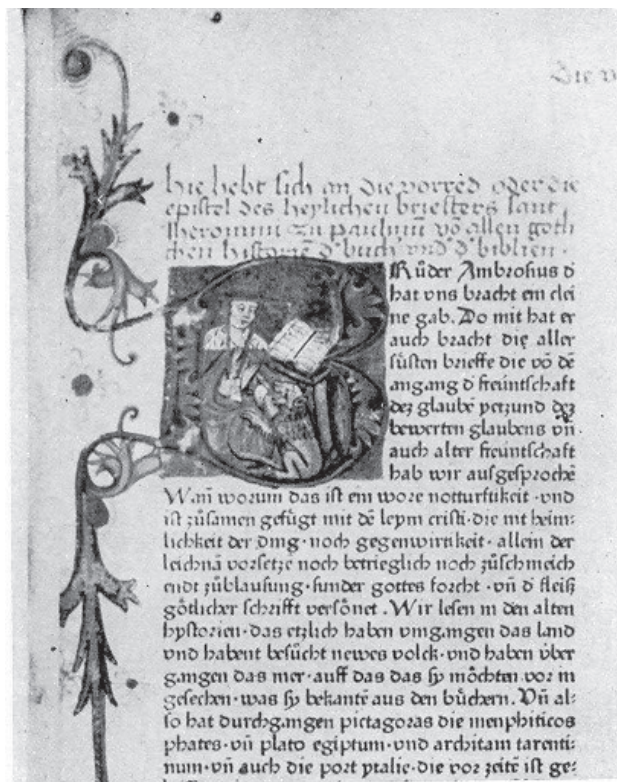
A művészi fametszet német találmány volt a 15. század második felében. Lényege az, hogy a rajz vonaljai kiemelkedjenek a fadúc síkjából. Ennek manuális kivitele sok türelmet és nagy kézügyességet kívánt. Ma már csak írott forrásokból állapítható meg, hogy a rajzoló és a fametsző egyazon személy volt-e. Így pl. Dürer feljegyzéseiből tudjuk, hogy ő Michael Wolgemuttól tanulta a fametszés technikai kivitelezését, és azt az ősi eljárás többféle módosításával utolérhetetlen művészi szintre fejlesztette. Azt is mondhatjuk, a fametszet csak Dürer óta teljes értékű művészi kifejezőeszköz.

14. századi
iniciálé:
Jézus születése

A 15. század végén és a 16. században német nyelvterületen szinte minden nagy festőtől ismerünk fametszetrajzokat. Nem így Itáliában és jórészt Franciaországban, ahol e grafikai műfajnak alig voltak művelői. Csak valamivel később, amikor a rézmetszet és rézkarc technikája közismertté vált, alkalmazták az olasz festők festményeik propagálására a rézkarc sokszorosítási lehetőségét, illetve megengedték, hogy képeikről rézkarc-másolatokat készítsenek. Kivételek, mint Mantegna, természetesen Itáliában is akadtak.

Még Luther bibliafordítása előtt szokás volt német és flamand nyelvterületen az egylapos szentképek és a bibliai jeleneteket ábrázoló famet-

Kézzel festett iniciáléval díszített, 1466 körül
Strassburgban nyomtatott biblia

szetek nyomása, amelyeket vásárokon és nyomdákban árusítottak. A polgárok körében nagy volt a kereslet a bibliai tárgyú képek iránt, és mivel ez számukra nemcsak otthonukat díszítő dekorációt, hanem lelki szükségletet is jelentett, a nagy művészek – szöveg nélkül – bibliai jelenetek összefüggő sorozatát metszették fába. Dürertől öt *passió*nak nevezett üdvtörténetet is ismerünk. Ezek közül kettő fametszet, egy rézmetszet, egy rézkarc és egy rajz. A legismertebb a 36 képből álló ún. *Kis passió*. Rendhagyónak számított, hogy 1538-ban Lyonban francia és latin nyelvű Ószövetséget adtak ki Hans Holbein, Baselban élő német festő 91 fametszetével. Pontosabban rajzával, hiszen azokat nem Holbein metszette fába.

A reformáció nagy fellendülést hozott a vallási tartalmú könyvek nyomtatása terén, és ezzel karöltve járt a fametszet-illusztrációk számának növekedése is. Ebben eleinte Wittenbergé volt a vezető szerep, Lucas Cranach személyéhez köthetően. Cranach, aki már 1505-től Wittenbergben élt, Luther legbensőbb baráti köréhez tartozott, és mint a választófejedelem udvari festője a város leggazdagabb embere is volt, a városi tanács tagja, majd polgármester, aki világi hatalommal is rendelkezett. Számos virágzó vállalkozásán kívül festői hírneve is lehetővé tette, hogy sok művészt foglalkoztató műhelyt tartson fenn, nyomdával is összekötve. Itt adták ki először Luther német nyelvű Ószövetségét 1522-ben, amelynek illusztrációit a Cranach-műhely készítette.

Magának Cranachnak is számos szép bibliai tárgyú rajza volt, amelyeket több bibliakiadás felhasználott illusztrációként, ám ő maga sohasem élt ezzel a lehetőséggel. Ismerünk tőle egy szöveg nélküli passiósorozatot, amely 1509-ben önálló könyvként jelent meg németalföldi realiztikus stílusban, ez azonban teljességgel nélkülözi az üdvtörténet áhítatébresztő méltóságát.

A nyomdatechnika és a grafikai képsokszorosítás fejlődésével egyre több ember számára elérhető könyv lett a képes biblia. Idővel a kis nyomdák helyett nagy kiadványvállalatok vették át a könyvpiaci irányítását. Ilyen volt a 17. században Frankfurtban a svájci származású Matthäus Merian híres kiadója, amelynek rézmetszetekkel illusztrált bibliája számos könyvtárban még ma is megtalálható. A 19. század leghíresebb bibliáját a francia Gustave Doré illusztrációival 1866-ban adták ki két kötetben. A 20–21. században, amikor az illusztrációk sokszorosítása minden műfajban és színben lehetségessé vált, a képes bibliák száma szinte követhetetlen. Különösen sok, a bibliai történeteket ismertető, illusztrált gyermekbibliát adtak ki az utóbbi években, tetszetős, de különösebb művészi értéket nem képviselő színes rajzokkal, amelyek azonban a figyelemfelkeltés szempontjából nagyon is hasznosak. Végül a 20. század nagy művészei közül Oskar Kokoschka 1916-ban megjelent passiósorozatát és Marc Chagall 1956-ban kiadott ótestamentumi illusztrációit említjük, mint a bibliai témáknak művészi szempontból elavulhatatlan példáit.

Pamer Nóra

14. századi iniciálé: a Szentlélek eljövetele

Pályázat

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség
pályázatot hirdet

**a Békásmegyeri Evangélikus
Szeretetházba
ápolási igazgatói (vezető ápolói) állásra.**

**A pályázat benyújtásának határideje:
2008. november 12.**

A munkába állás tervezett kezdő időpontja:
2008. december 1.

* * *

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség
felvételt hirdet

**a Békásmegyeri Evangélikus
Szeretetházba
szakképzett ápoló-gondozó
munkatársak részére.**

A felvételek tervezett időpontja:
2008. december 10-től folyamatosan.

* * *

Az otthon
2009. január 1-jétől fogadja a lakókat.

A követelmények és a pályázat
teljes szövege megtalálható a

www.evangelikusbekas.hu honlapon.

További felvilágosítás:
Dr. Breuer Katalin gyülekezeti felügyelő,
06/20/979-4808.

S Z E N T H Á R O M S Á G I É S Á D V E N T I V A S Á R N A P O K I S T E N T I S Z T E L E T I R E N D

Békásmegyeren (Mező u. 12.):

November 2., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Gálos Ildikó

November 9., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

November 16., vasárnap, az őszi gyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Frenkl Róbert

11.00 nyitott nap a szeretházban közös ebéddel –
az építők és a gyülekezet találkozása

15.00 órákor a Semmelweis vonósnyégyes koncertje

November 23., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet:

Molnár Balázs, hatodéves teológiai hallgató

November 30., advent 1. vasárnapja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

December 7., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Iványi Miklós

December 14., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

December 21., vasárnap,

a gyermekek őszi gyülekezésének napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Koczor Zoltán

15.00 órákor bibliodramatikus gyermekkarácsony

17.00 órákor szeretetvendégség

December 24., szenteste (szerda)

14.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

December 25., karácsony első napja (csütörtök)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

December 26., karácsony második napja (péntek)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

December 28., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Gálos Ildikó

December 31., szilveszter

17.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Az úrvacsorát a hónap 1. és 3. vasárnapján, valamint
karácsony első és második napján ünnepeljük.

Pilisvörösváron (református templom)

a hónap 2. és 4. vasárnapján és karácsony

ünnepén 14.00 órákor

BIBLIAÓRÁK

Biblikus tanház

Beszélgetések a Római levélről Donáth László

vezetésével

Az alkalmak hirdetés szerint

Gyermekcatekészis

Donáthné Muntag Ildikó vezetésével

minden vasárnap 10.00 órákor

E számunk megjelenését támogatta
a Nemzeti Kulturális Alap.

nka
Nemzeti Kulturális Alapprogram

BIBLIODRÁMA

„vagy vedd példának a piciny fűszálat:

miért nő a fű, hogyha majd leszárad?

miért szárad le, hogyha újra nő?”

Babits Mihály *Esti kérdésére* keresünk
bibliodramatikus válaszokat

„Felszáradt a víz a föld felszínén“ (1Móz 8,13)

2008. november 8-án du. 16 órától 19 óráig

Vezeti: Donáthné Muntag Ildikó és bibliodramatikusai

ŐSZI-TÉLI ORGONAESTEK

A reneszánsztól az érett barokkig

2008. november 2., 18 óra

Jakab Hedvig orgonaestje

2006. december 7., 18 óra

Pétery Dóra orgonaestje

Szerzőink:

BREUER KATALIN jogász

DEÁK DÁNIEL jogász, közgazdász

DONÁTH LÁSZLÓ evangélikus lelkész

GRUNWALSKY FERENC filmrendező, operatőr

KOCZOR TAMÁS evangélikus lelkész

PAMER NÓRA régész, művészettörténész

SCHWEITZER JÓZSEF főrabbi

SZENDREI LŐRINC újságíró

VALACHI ANNA irodalomtörténész

VARGA LÁSZLÓ levéltáros

VÉGHÉLYI ANTAL evangélikus lelkész

E számunkban Albrecht Dürer és ifjabb Hans Holbein
bibliai illusztráció láthatók.

HÉT HÁRS

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség lapja

Felelős szerkesztő: Donáth László lelkész

Szerkesztők: Breuer Katalin felügyelő és Ittész Nóra

A gyülekezet lelkészi munkatársai:

Fülöp Attila segédlelkész,

Gálos Ildikó gyülekezeti munkatárs

Cím: 1038 Budapest, Mező u. 12.

Telefon/fax: 240-3771, mobil: 06-20-460-13-45

E-mail: hethars@gmail.com

Tördelés: Hartai Krisztina

Nyomtatás: Wesley Kiadó

Felelős vezető: Iványi Miklós

Adományokat az OTP 11703006 – 20058830
számlaszámra várunk.